

**CHRÁM SVATÉHO CYRILA A METODĚJE
V OLOMOUCI-HEJČÍNĚ A JEHO
VARHANY**

MARTIN HEJNAR

MUNI Ústav
hudební
ARTS vědy

Obor hudební věda

Martin Hejnar

Seminární práce

**Chrám svatého Cyrila a Metoděje
v Olomouci-Hejčíně a jeho
varhany**

Vedoucí práce: PhDr. Petr Macek, Ph.D.

2022

Obsah

I. Předmluva	3
II. Úvod	4
Část první: Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně	
III. Historie kostela	6
1. Okolnosti vzniku	6
2. Průběh stavby	9
IV. Popis kostela	12
1. Obecný popis	12
2. Umělecká výzdoba	13
3. Zvony a zaniklá zvonkohra	14
Část druhá: Varhany Rieger opus 2496	
V. Varhany	18
1. Historie	18
1.1 Okolnosti vzniku	18
1.2 Živelná pohroma	19
1.3 Další zásahy do varhan	22
2. Popis varhan	23
2.1 Obecný popis	23
2.2 Slohová charakteristika	29
VI. Generální rekonstrukce varhan	31
1. Okolnosti rekonstrukce	31
1.1 Důvody	31
1.2 Návrhy	32
1.3 Finanční problematika a propagace	32
2. Popis úprav po rekonstrukci	33
2.1 Práce na skříní, vzduchovém hospodářství, vzdušnicích a píšťalách	33
2.2 Výměna traktury	34
2.3 Elektrifikace a úpravy hracího stolu	36
2.4 Rejstříkové rozšíření	37
2.5 Prospekt	38
3. Průběh rekonstrukce	39
VII. Závěr	41
VIII. Resumé	42
IX. Seznam použitých pramenů a literatury	43
X. Přílohy	46

I. Předmluva

Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci - Hejčíně je poměrně neznámou, ale významnou architektonickou památkou na úplném okraji Olomouce, kde vítá všechny lidi, kteří do Olomouce přijíždějí ze severozápadního směru. Ačkoliv tento chrám tvoří díky své vysoké věži olomoucké panorama, spousta místních občanů netuší, komu je kostel zasvěcen, nebo že dokonce existuje. Ještě méně lidí však ví, že tento chrám, kromě mnoha hodnotných uměleckých památek, disponuje i zachovalým a krásně znějícím královským nástrojem, který v posledních letech prošel největší rekonstrukcí od svého vzniku.

Ke kostelu mě od malička pojí osobní pouto. V dětských letech mi bylo okolí kostela útočištěm při hrách. V chrámu jsem přijal svou první eucharistii a v roce 2020 biřmování. Obzvláště pak mám velký vztah ke zdejším kostelním varhanám, na nichž jsem si ještě před opravou začal osvojovat varhanní hru. Bylo až dojemné sledovat proměnu nástroje z dosluhujícího do plně funkčního a rozšířeného stavu. V den jeho kolaudace po velké opravě jsem v kostele odehrál svůj absolventský koncert II. cyklu ZUŠ pod vedením Vladimíra Sobotky a Jana Gottwalda.

K příležitosti devadesátiletého výročí posvěcení tohoto chrámu jsem se pokusil zmapovat historii kostela i jeho varhan. Vzhledem k rozsahu je však tato práce spíše odrazovým můstkem pro další bádání po mnoha zapomenutých informacích o hejčínském kostele, které si do hrobu vzala moje babička Eva Hejnarová, kterou kostel fascinoval, a pomáhala shánět finanční prostředky na jeho opravy. Ve spolupráci s Janem Gottwaldem se jí dařilo oživit hudební život v kostele Hejčínskými hudebními slavnostmi, které jsou již bohužel minulostí.

Rád bych poděkoval všem, díky kterým mohla tato práce vzniknout. Jmenovitě Mariánu Masaříkovi, který mi kdysi umožnil do kostela chodit cvičit na varhany a za jehož působení v hejčínské farnosti se rozeběhl projekt opravy varhan. Dále děkuji Gorazdovi Cetkovskému, za jeho zásluhy v průběhu a při dokončení rekonstrukce a také za jeho pomoc při vypracovávání této práce. Velké díky patří Janu Gottwaldovi, arcidiecésnímu organologovi, za pomoc během vypracovávání a za zpětnou vazbu k mé práci, především však děkuji za možnost nahlédnout do všech dochovaných materiálů souvisejících s existencí hejčínského nástroje. Rád bych poděkoval i svému dědovi, Františku Hejnarovi, jehož paměti a znalosti o Hejčíně obohatily mou práci. Díky patří i fotografům Pavlu Stůžkovi, Tomáši Pavelkovi a Danovi Kadlecovi. Zvláště pak mnohokrát děkuji Petru Mackovi za jeho trpělivost a cenné rady při vedení této práce.

II. Úvod

Tato seminární práce se bude zaměřovat zejména na varhany v hejčinském chrámu svatého Cyrila a Metoděje a to ve své druhé, hlavní části. Při mapování nástroje se zaměřím na jeho historii a původní i současnou podobu. Popíšu nedávno dokončenou generální rekonstrukci, její průběh a z ní vyplývající úpravy a rozšíření nástroje.

V první části této práce pojednáno i o samotném kostele a okolnostech jeho vzniku v kontextu s historickým děním v jeho lokalitě. Pár odstavců bude věnováno i osobnosti arcibiskupa Prečana, který stavbu chrámu inicioval. Rovněž okrajově zmíním alespoň některé cenné umělecké památky (mozaika, sousoší v průčelí chrámu, sochy v bočních lodích, jesličky, Boží hrob, křtitelnice, křížová cesta, reliéf kazatelny, vitráž v kapli Panny Marie), které lze v hejčinském kostele obdivovat, i když s varhanami nesouvisí. Krátce pojednám i o zvonech a zaniklé zvonkohře tohoto kostela.

Při získávání informací o nástroji budu vycházet zejména z dobových pramenů, které mi byly propůjčeny z depozitáře organologa Arcidiecése olomoucké, ze zdigitalizované farní kroniky z let 1969-2016, odborné literatury a online zdrojů. V části práce o rekonstrukci varhan připojím i několik slov o jejím průběhu a propagaci ve veřejném prostoru, jelikož jsem se na jejím zviditelnění sám podílel. Práce bude v přílohách obohacena číslovanými fotografiemi s popisy, na něž budu odkazovat čísla v závorce v textu.

K vypracování práce budu užívat zejména historiografických, deskriptivních a komparativních metod. Jiné metody není nutné užívat vzhledem k tématu a charakteru práce, která si klade primárně za cíl zmapovat nástroj a jeho historii. Při práci s prameny a literaturou užiji kritických metod tam, kde to budu považovat za nutné.

Vzhledem k rozsahu práce nelze očekávat podrobný popis vzniku a fungování varhan jako nástroje obecně. Proto je k uchopení přínosu této práce nutná alespoň obecná znalost královského nástroje, jeho vývoje a fungování.

Část první

Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně

III. Historie kostela

1. Okolnosti vzniku

Vznik kostela svatých Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně souvisí s historickým děním v této lokalitě a souběhem několika událostí, které k jeho vzniku vedly. Po skončení první světové války pokračovalo rozrůstání města Olomouce za zbořenými hradbami a k městskému jádru se připojovaly nedaleké okolní vesnice. Obdobně jako v případě Brna vznikla takzvaná Velká Olomouc. Založena byla 23. dubna 1919 a zahrnovala i Hejčín, Řepčín a Neředín¹. Připojením těchto obcí k Olomouci započalo jejich intenzivní propojování s městským centrem a začala stavba obytných domů, která se ještě zrychlila díky pozemkové reformě, jež umožnila prodej pozemků v těchto městských částech. Počet obyvatel se v Hejčíně téměř o polovinu původního počtu zvýšil², podobně tak i v Řepčíně a Neředíně. Těmto zmíněným částem však chyběla samostatná farnost. Hejčín tehdy spadl pod farnost Klášterního Hradiska a Řepčín pod farnost v Křelově. Nejbližší kostely byly buď v centru Olomouce, nebo bylo možné navštívit kostel svatého Štěpána při Klášterním Hradisku. Velká vzdálenost kostelů způsobila velký propad v počtu katolicky věřících obyvatel³. Nutno dodat, že Hejčín i Řepčín byly již v této době průmyslově významnými městskými částmi (cukrovar, železárny), tudíž zde bydlel velký počet dělnických rodin. Ze zápisu farního kronikáře se dozvíme, že si místní lidé začali odvykat od víry a mezi obyvateli sílilo volnomyšlenkářství. Proto byla v Řepčíně roku 1921 arcibiskupem Stojanem zřízena provizorní duchovní správa a pro konání bohoslužeb byla propůjčena kapacitně nedostačující kaple Panny Marie Královny v řepčínském klášteře dominikánek. Už arcibiskup Stojan dle farní kroniky pomýšlel na nový kostel, roku 1923 však zemřel. Iniciativu stavby chrámu pro severozápadní městské periferie převzal roku 1925 arcibiskup ThDr. Leopold Prečan, který zde 25. ledna nechal založit kostelní jednotu. Jeho úmysl jen posílila výzva papeže Pia XI. československým biskupům. K ní se arcibiskup vyjádřil následovně:

„[...] když náš slavně panující svatý Otec Pius XI. projevil na konci roku 1926 přání, aby českoslovenští biskupové byli pamětlivi řádného obstarávání duchovní správy a tím i stavby

1 Záměrně uvádím pouze části, které později (1943) připadají pod samostatnou hejčínskou farnost, pod správu farnosti přiléhala ještě nově vystavěna Úřednická čtvrť (dnes součást městské části Nová Ulice)

2 *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Svazek I.* Praha 2006. S. 658-659. Online dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf> [cit. 15.4.2022]

3 „V Hejčíně bylo za Rakouska pouze 1,5 % nekatolíků, v roce 1921 však již 62 %, v Řepčíně dříve sotva 0,5%, po roce 1918 již 54 %.“ <http://www.farnost-olomouc-hejcin.cz/historie.php> [cit. 26.6.2022]

nových kostelů na periferiích velkých měst, viděl jsem v přání svátého Otce rozkaz postavit na území Řepčína anebo Hejčína nový farní chrám. Už tehdy byl můj úmysl nezvratný.“⁴

O rok později kostelní jednota zakoupila od města pozemek o rozloze 6 966 m² za 55 968 Kč. Prodej pozemků tehdy urychlila reforma mezi lety 1923 a 1924, která městu umožnila prodávat půdu i v této lokalitě. Vypracováním projektu byl pověřen inž. Ladislav Skřivánek, který měl stavbu navrhnout a řídit.

„Dne 8. dubna 1927 byl architekt Skřivánek ústředním ředitelstvím arcibiskupských statků v Kroměříži vyzván, aby zaslal všeobecné a zvláštní podmínky pro zadání stavby. Jelikož přes několikrát vyzvání detailních plánů a rozpočtů nepředložil a ježto až do konce roku 1927 stavební plocha nebyla knihovně připsána kostelu, nemohlo být se stavbou započato. Vyskytly se ještě jiné těžkosti, o nichž jednal stavební výbor Kostelní jednoty ve schůzi konané dne 6. ledna 1928. Bylo rozhodnuto provést vyúčtování s architektem Skřivánkem, upustiti od provedení jeho projektu a vypsati veřejnou soutěž. Nejdůstojnější arcipastýř tento postup schválil.“⁵

Skřivánkovy návrhy se patrně nezamlouvaly i pro svou nemodernost a vysoké náklady. Dva návrhy, které předložil, byly starořímského a neorenesančního charakteru, což nesplňovalo vizi chrámu jako „díla své doby“.

Ve dvoukolové veřejné soutěži, jíž se zúčastnilo na čtyřicet projektů, nebylo uděleno žádné první místo. Druhé místo však získal návrh brněnského architekta Josefa Šálka. Ten ještě na přání stavebního výboru svůj návrh upravil tak, aby místu plně vyhovoval. Arcibiskup Prečan k jeho návrhu tehdy dodal:

„Třebas nový kostel bude státi na předměstí, je přece nutno dbáti té okolnosti, že jej bude stavěti arcibiskup olomoucký a že by bylo v budoucnosti vždycky spojeno s jakousi pohanou pro stavebníka, kdyby se kostel nerepresentoval tak, jak toho žádá důstojnost arcibiskupského úřadu. I když nyní je kostel jen na periferii města, není vyloučeno, že bude brzy obklopen novou čtvrtí a že nynější malé domky ustoupí brzy lepším stavbám. Přeji si tedy, aby na plánu

4 PREČAN, L.: *Úvodní slovo nejdůstojnějšího pana arcibiskupa*. In: BRAUN, J. – PREČAN, L. – STRÍŽOVSKÝ, F. – ZELA, S.: *Chrám sv. Cyrila a Metoda v Olomouci-Hejčíně*. Olomouc 1932. S.7 [cit. 19.4.2022]

5 BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. In: BRAUN, J. – PREČAN, L. – STRÍŽOVSKÝ, F. – ZELA, S.: *Chrám sv. Cyrila a Metoda v Olomouci-Hejčíně*. Olomouc 1932. S. 11-12.

*architekta Šálka, který se mně zdál již sám o sobě velmi jednoduchým, mnoho se nezjednušovalo, leč co právě je nejnuteněji zapotřebí.*⁶

Cena stavebních nákladů kostela spolu s farou byla vyčíslena na 3,6 miliónu Kč.

*„Po přezkoušení a porovnání veškerých nabídek byly dne 11. září 1929 zadány práce zemní, zednické, železobetonářské a tesařské firmě Jindřich Kylián a Tomáš Šipka, stavitelé v Olomouci. O ostatních pracích bylo rozhodnuto později.*⁶

Volbě světců, jimž je chrám zasvěcen, předcházela skutečnost, že žádný jiný chrám v Olomouci Cyrilu a Metodějovi zasvěcen nebyl. V minulosti sice v areálu hřbitova kostela svatého Mořice stála kaple svatých Cyrila a Metoděje, která vydržela ze všech kaplí na tomto místě nejdéle. Ovšem roku 1709 vyhořela a v důsledku josefínských reforem v osmdesátých letech 18. století byla zrušena. K Prečanově rozhodnutí zasvětit nový chrám právě těmto světcům vedly oslavy 1100. výročí narození sv. Cyrila na Velehradě:

*„Když pak konaly se v roce 1927 na našem Velehradě vedle pátého sjezdu unionistického i jubilejní oslavy na paměť 1100. výročí narození našeho apoštola sv. Cyrila, vznikla ve mně myšlenka zasvětit nový chrám oběma našim svatým apoštolům a patronům Cyrilu a Metoději.*⁴

Rád bych připojil i několik slov o iniciátorovi stavby chrámu, arcibiskupovi Leopoldu Prečanovi. Leopold Prečan se narodil roku 1866 do mlynářské rodiny ve Velkém Týnci. Na svůj původ poukázal i ve svém osobním znaku, jenž v sobě má tři žitné klasy. V dětství Prečan málem zemřel na tyfus. Zázračně se měl uzdravit po tom, co jeho matka nechala ze strachu ze synovy smrti odsloužit mši na Svatém Kopečku.

Po studiu na olomouckém Slovanském gymnáziu a Bohoslovecké fakultě se Prečan zabýval církevním právem. Jeho právníká zdatnost se projevila při vydávání nového církevního zákoníku, kam byly jeho návrhy nových kánonů zaneseny bez jediné nutné úpravy. Za své zásluhy byl vyznamenán titulem papežského komořího. 1. dubna 1923 byl jmenován kanovníkem a po smrti arcibiskupa Stojana stanul v čele arcidiecéze jako kapitulní vikář. 10. listopadu 1923 byl jmenován arcibiskupem olomouckým a 30. prosince slavnostně konsekrován a intronizován. Po nástupu do úřadu musel vyřešit velké ekonomické problémy v hospodaření diecéze, způsobené první světovou válkou, vysokými daněmi a pozemkovou

6 BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. S. 14.

reformou. Mezi jeho další zásluhy patří například vymožení výsady basiliky minor pro Velehrad, či dbaní na kvalitní výchovu nových kněží. Obdiv získal i při uspořádání prvního celostátního sjezdu československých katolíků v Praze v roce 1935. Prečan dbal na fungující církevní správu v okrajových městských státech, kromě hejčínského kostela nechal zbudovat i faru v Hodolanech, podporoval i budování dalších kostelů, náboženských institucí a byl mecenášem mnoha uměleckých i vědeckých akcí. Jeho zálibou bylo sbírání uměleckých děl, zejména pak předmětů ze slonoviny, kterými si zdobil svou vilu na Svatém Kopečku, kde často pobýval. Jeho sbírka slonovinových předmětů je nyní součástí expozice Arcidiecévního muzea jako Kabinet slonoviny. Během druhé světové války Prečan spolupracoval s odbojem a pomáhal Janu Šrámkovi, předsedovi Československé strany lidové, utéci do zahraničí. Proto byl podroben policejnímu dohledu, nacisté se však neodvážili na něj vztáhnout ruku. Kvůli horšícímu se zdravotnímu stavu pak Prečan až do konce života setrval na Svatém Kopečku, kde v březnu roku 1947 zemřel. Pohřben je v kryptě hejčínského kostela, který považoval za své životní dílo.

S Prečanovou osobností souvisí i vznik známého Janáčkovy díla, Glagolské mše. První podnět, který měl vést ke vzniku tohoto díla, přišel roku 1920, kdy se oba pánové setkali. Leoš Janáček se měl zmínit o stále upadající církevní hudbě, načež mu Prečan, tehdy ještě generální vikář, měl odpovědět: „*Tož mistře, složte sám nějaký hodnotný kus!*“ V červenci roku 1926 se měli oba pánové znovu setkat při příležitosti odhalení pamětní desky na Janáčkově rodném domě. Prečanova účast byla pro Janáčka velkou ctí. Tato událost měla přímo vést ke zkomponování díla o měsíc později v Luhačovicích.

2. Průběh stavby

Po schválení plánů byla městská rada požádána o povolení ke stavbě. Po jejím zasedání byla žádost 6. září 1929 schválena. Se stavbou se začalo na svátek sv. Ludmily tichou slavností v kapli kláštera dominikánek v Řepčíně. Práce byly přizpůsobeny tak, aby mohl arcibiskup Prečan slavnostně posvětit základní kámen kostela na svátek svatého Václava. Na místě budoucího oltáře byl vztyčen šestimetrový kříž.

„Do základního kamene vložena byla kovová schránka s patřičným záznamem psaným na pergamenu, s dukátem čsl. raženým 1928, jubilejní desetikorunou 1918-1928, jubilejním svatováclavským penízem se sv. Václavem, sv. Prokopem a s nápisem „Jsem ražen z českého kovu“, stříbrnou pětikorunou a všemi českoslov. běžnými menšími 14 mincemi a konečně medailí na paměť intronisace p. arcibiskupa dra Leopolda Prečana.“⁷

Situování kostela vycházelo ze Skřivánkova návrhu, který správně počítal s tím, že o prodej pozemků v okolí kostela bude v budoucnu velký zájem, proto vzniklo před kostelem i menší náměstí. Zajímavostí je vzpomínka pamětníka Václava Dragouna na jakousi menší vodní plochu v místě dnešního kostela.

„[...] na kraju Olomóce, v tech místech, gde dnes stojí hécénské kostel, bévalo mořsky oko. [...] bylo tořká opodál cesty od Hécéna prostranství bez jediné chalupy, hrbolaty návrši s dolékem zasrostlém vrbama a všelijakym křovim.

Mezi tema vzrostléma křoviskama bylo ukryty to mořsky oko. Za méch mladých let se té tuni ináč neřikalo. Nevim, keré čerchmant z hor to mino vymysli, ale ta tmavá hlóbká, ohraničená kolem dokola přikrém břehem, si ten název vynutila. Ale mosela ta tuň byt hezky hluboká. Řikalo se, že schlamstla, po pansky pohltila, za leta a stovky let koliknást sebevrahu, utopencu. Tož nevim. Včil je v tech místech krom kostela plno činžáků a jezirko nigde. Šak to bylo hrozné hlíny a spósty kameni, co se do té bezedné tuně vešlo. To byla nad ňó taková stráž, hezké kus to šlo do kopca a to všecko se naházelo do toho mořskyho oka. [...]“⁸

Ono mořské oko jsem se pokoušel dohledat na podrobných starých mapách. Ačkoliv bylo na mapě vyznačeno několik menších vodních ploch v okolí nedalekého fortu Galgenberg na Šibeníku, na vyvýšenině v místech dnešního kostela žádná vodní plocha vyznačena nebyla. Ono mořské mělo být snad zatopeným lomem, což by odpovídalo i popisu pamětníka, který hovoří o velké hloubce. Farní kronika obsahující podrobný retrospektivní popis stavby rovněž o žádné vodní ploše nemluví, zmiňuje jen vodní pramen, který pak zmizel.

Stavba ze začátku postupovala rychle. Mohlo se totiž stavět i v zimě, která byla tento rok teplá a nepřinesla žádné velké mrazy. Později téhož roku mělo dle farního kronikáře docházet k nespokojenosti s počínáním arcibiskupského úřadu v Kroměříži a k opoždění dodávek od řemeslníků, stavba tedy vázla. Místní obyvatelé měli výstavbu chrámu vnímat velmi chladně. Vadilo jim vynakládání značných finančních prostředků na stavbu chrámu během probíhající velké hospodářské krize a naráželi na to, že v Olomouci už je i tak dost prázdných kostelů.

Stavělo se z cihel s užitím železobetonových konstrukcí, obdobně je vystavěna i farní budova s jedním nadzemním patrem a podkrovím. Pod věží byly vyhloubeny 11 metrů hluboké

7 BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. S. 14-15.

8 DRAGOUN, V.: *Hécénsky mořsky oko*. In: *Rok na Hané. Kalendář hanáckých novin*. Olomouc 1992.

základy. Kvůli problémům s držící se vodou po deštích měl být okolo základů vykopán odtokový kanál do potůčku.

Konstrukce krovů a helmice věže je železná a krytina je z měděného plechu. Fara byla pokryta eternitem s plechem. Zemní, zednické, železobetonářské a tesařské práce provedla firma Jindřich Kylián a Tomáš Šipka, stavitelé v Olomouci. Kamenické práce odvedly firmy V. Semerák a Jan Havlásek.

„Ke stavbě bylo celkem upotřebeno (mimo základy věže): 300 m³ lomového kamene, 700.000 pálených cihel, 3.200 m³ říčního štěrku pro betony, 2.200 m³ říčního písku pro zdivo a omítky, 66.000 kg armovacího železa pro bet. konstrukce, 540.000kg portlandského cementu, 145.000 kg kusového vápna, 70.000 kg sádry, 350 m³ prken na bednění betonových konstrukcí, 300 m³ dřeva pro lešení a betonové konstrukce, 3.100 kg drátěnek, 800 m² asfaltové isolační plotny na zdivo, 34.000 kg železa pro konstrukci krovu hlavní věže a lodi, 560 m² dlažby „Uka“ v kostele a kapli. Pro základ věže bylo zapotřebí: 43.000 kg port. cementu, 11.000 kg armovacího železa, 130 m³ říčního štěrku s pískem, 170 m² bednění žeber. Výkop země pro základ věže obnášel 260 m³.“⁹

Umělecko-řemeslnické práce na kostele, tedy odlití sousoší sv. Cyrila a Metoděje a dodání všech bronzových odlitků, provedla firma Franta Anýž, továrna umělecko-průmyslových kovových výrobků v Praze. Na vyhotovení dalších částí kostela a jeho vybavení se podílela řada firem a soukromníků. V intenzivním průběhu výstavby bylo zaměstnáno čtyřicet pět zedníků, deset tesařů, dvacet pět fasádníků a patnáct žen. Stavba chrámu trvala necelé tři roky. Ke slavnostnímu vysvěcení chrámu došlo v den slovanských věrozvěstů dne 5. července roku 1932. Celkový finanční náklad stavby kostela a fary byl okolo 7 800 000 Kč.

Kostel svatého Cyrila a Metoděje v Hejčíně je od roku 1958 památkově chráněn a od r. 1987 zapsán do státního seznamu kulturních památek.

9 BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. S. 17

IV. Popis kostela

1. Obecný popis

Exteriér kostela (6,7) je poměrně jednoduchý a ne příliš zdobený. Slohově je kostel řazen do neoklasicizující moderny. Dispozičně se jedná o trojlodní basiliku. Vstup do chrámu se nachází v prostorné lodži z ušlechtilého kamene. Věž o šířce stran 8,1 metrů dosahuje celkově výšky 65,7 metrů a je zakončena pozlaceným dutým křížem o délce 5 metrů, v němž je umístěn hromosvod. Původně byly obdobné kříže i na sanktusové věžičce a oktagonální kopuli nad mariánskou kaplí. Na věži v průčelí chrámu stojí bronzové sousoší Cyrila a Metoděje, navržené akademickým sochařem Juliem Pelikánem, s celkovou výškou 4,25 metrů. Model sousoší je ukryt za zdmi věže (19).

Hlavní loď s plochým stropem má na délku téměř 34 metrů, šířku 12,6 metrů a výšku 14,5 metrů. Boční lodě, se šířkou 2,65 a výškou 7 metrů, mají strop z valené klenby a jsou v nich umístěny čtyři původní zpvědnice. Presbytář má výšku téměř totožnou jako loď hlavní a plochu 12,6 na 6,4 metrů. Za presbytářem se na severovýchodní straně nachází ještě kaple Panny Marie o rozměrech 9 x 9 a výšce 8,7 metrů. Pod kaplí je zbudována krypta (18) se sarkofágem arcibiskupa Leopolda Prečana. Na severovýchodní straně kostela je vystavěn užitkový prostor, který je podsklepen a propojen chodbou s kaplí a sakristií s presbytářem. V nadzemním patře je prostorná místnost s kuchyňkou a kumbálkem, využívaná hlavně pro farní akce, společenství a vzdělávací účely.

Interiér kostela je inspirován římskou bazilikou a pozornost poutá zejména velká mozaika nad oltářem v presbytáři. V zadní části kostela je prostorný kůr s varhanami, které zdobí jednoduchý funkcionalistický prospekt, jenž je navržen přímo do interiéru architektem chrámu. Neobvykle vysoký počet zdobného ušlechtilého kamene, užitého zejména v interiéru kostela, vysloužil hejčínskému kostelu přezdívku „mramorová svatyně“.

„Pro vnitřní výzdobu kostela použito: pro obklad sloupů v hlavní lodi, pro obklad kazatelny a obložení stěn v kapli Panny Marie leštěného domácího mramoru sněžníkového. Přední strana vítězného oblouku obložena jest leštěným pyrenejským mramorem Rouge Antique¹. Mramorové orámování mosaikového obrazu nad hlavním oltářem provedeno jest z belgického mramoru Bois Juordan. Kaple Božího hrobu a jeslí obloženy jsou slovenským travertinem. Přední chrámová pod věží je celá vyložena domácím mramorem suchomastským; krypta pod kaplí travertinem italským. Dlažba kostela a kaple Panny Marie provedena jest z dlaždic Uka,

presbytář a krypta vydlážděny jsou mramorem sněžníkovým. V kostele bude umístěno mimo hlavní oltář ještě 5 oltářů. I pro tyto oltáře, jakož i pro křtitelnici, voleny byly ušlechtilé druhy mramoru. Pro hlavní oltář: mramor Callacatta Giallo, pro oltář Panny Marie: červený mramor belgický, pro oltáře svaté Terezičky a blah. Anežky české: mramory Jaune Rosé, Onyx Marocaine, Carrara, pro oltáře v kaplích Božího hrobu a jesliček: mramor Bois Jourdan a Repentabor, pro křtitelnici užito červeného mramoru belgického.²

„[...]podezdívka kostela obložena jest leštěnou žulou (plotnami) domácího původu (libereckou), pro loggii v průčelí kostela užito je taktéž leštěné domácí žuly (zelenohorské a tisské), venýře hlavního vchodu, bočních vchodů a do krypty jsou rovněž z leštěné žuly zelenohorské, veškeré schody jakož i dlažba loggie jest z domácí žuly (slezské). Oba podstavce pro sochy, v předním a zadním průčelí kostela, jsou obloženy leštěnou žulou zelenohorskou a tisskou.“³

Tento popis nezahrnuje všechny použité materiály. Celkově je užito dvacet dva druhů⁴ ušlechtilého kamene:

Sněžníkový mramor, suchomastský mramor, africký mramor UKA, italský mramor Gallacatta Giallo, italský mramor Carrara, červený belgický mramor, španělský mramor Jaune Rosé, belgický mramor Bois Juordan, pyrenejský mramor Rouge Antique, mramor Repentabor, marocký onyx, texaský onyx, švédská leštěná žula, liberecká leštěná žula, zelenohorská žula, slezská žula, tisská žula, italský travertin, slovenský travertin, budačinský pískovec, malvínský pískovec, části vykládané acháty.

2. Umělecká výzdoba

Na výzdobě hejčínského kostela se podíleli významní tuzemští umělci. Interiér kostela (10), bohatě zdobený sochami, reliéfy, ale zejména rozměrnou mozaikou nad oltářem, kontrastuje s prostým exteriérem kostela, jenž je zdoben pouze mozaikovým křížem nad vstupním portálem a zejména sousoším Cyrila a Metoděje. V umělecké výzdobě kostela je znatelný vliv byzantského umění, i vzhledem k původu světců, jimž je kostel zasvěcen.

Mozaika (9) je se svými rozměry 8,7 x 7,2 metrů největším oltářním vyobrazením ve střední

1 V mramoru Rouge Antique lze spatřit v mramorech jinak vzácné fosílie.

2 BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. S. 16

3 Tamtéž. S. 15

Evropě⁴. Návrh na ni vyhotovil akademický malíř Jano Köhler podle osobního přání arcibiskupa Prečana. Obraz zachycuje modlitbu Confiteor – Vyznávám se. V horní části tedy můžeme spatřit Nejsvětější Trojici, vedle níž je Jan Křtitel a Archanděl Michael. Vprostřed stojí Panna Marie, nalevo od ní apoštolové Petr a Pavel. V levé části pod apoštoly jsou pak západní otcové – svatí Ambrož, Jeroným, Augustýn a Řehoř Veliký. Napravo v zástupu za svatým Cyrilem a Metodějem stojí otcové z východu – svatí Atanáš, Basil Veliký, Řehoř Naziánský a Jan Zlatoústý. Zajímavostí je, že ve spodní části mozaiky, která je zčásti ukrytá za svatostánkem, nalezneme klečícího arcibiskupa Prečana při modlitbě a pod otevírajícím se nebem se skrývá i silueta města Olomouce. V rozích mozaiky jsou vyobrazeni čtyři evangelisté se svými symboly – člověk, lev, býk a orel. Na díle pracovali čtyři italsí mozaikáři. Mozaiku spolu se sklářskými pracemi v celém chrámu vyhotovila firma Vačkař Otmar, umělecké sklářství.

Kromě mozaiky nalezneme v kostele také další sochy a plastiky od akademického sochaře Julia Pelikána, zejména sochy na bočních oltářích, tedy sochy svaté Anežky (12) a Terezie z Lisieux (13), sochu Panny Marie v kapli, velký reliéf v kryptě (18) a menší na kazatelně (11) a křížovou cestu, která obsahuje o jedno zastavení víc, než je obvyklé. V zadní části chrámu pod kůrem lze též obdivovat Boží hrob (17) na evangelní straně, na straně epistolní pak model jesliček (15), který je ale k vidění pouze v době vánoční. Bystrému oku neunikne, že zadní vnější stěna hlavní chrámové lodi obsahuje obdobný mramorový podstavec (8), jako je pod sousoším svatého Cyrila a Metoděje v průčelí chrámu. Na tomto podstavci měla stát buď socha svatého Václava, na jehož svátek byl položen základní kámen chrámu, nebo socha Panny Marie, které je zasvěcena kaple kostela, vedle níž je podstavec umístěn.

Kaple Panny Marie, jež je zajímavá svým oktagonálním stropem, zaujme především vitrážemi (16), taktéž podle návrhu Jano Köhlera, na nichž jsou vyobrazeni svatí Václav s Ludmilou, dále svatý Josef, svatá Zdislava a olomoucký mučedník Jan Sarkander. Kaple měla být původně vytápěná a měla mít i druhý oltář sv. Leopolda. Ani jedno však vybudováno nebylo.

3. Zvony a zaniklá zvonkohra

Poválečná situace přála zvonařskému řemeslu, neboť po rekvizici mnoha zvonů v první světové válce bylo potřeba chybějící zvony doplnit a pro nové kostely odlít zvony nové.

4 SCHINDLER, A.: *Tajemná Olomouc aneb Olomouc, jak ji neznáte*. Olomouc 1998. S. 50

„Lidé věřili, že válečné hrůzy se už nebudou opakovat, a byli ochotni do zvonů investovat nemalé prostředky. V letech 1926 a 1931 R. Manoušek starší postavil mj. dvě zvonkohry pro výstavu v Pelhřimově a Olomouci-Hejčíně. Obě byly později zničeny další válečnou rekvizicí v r. 1942.“⁵

Ve věži kostela (20) bylo původně ukryto celkově devět zvonů⁶ o celkové hmotnosti 7,7 tun. Vyhotovení zvonů, jež provedla firma R. Manouška v Brně-Husovicích, vyšlo na 270 000 Kč. Pro běžné zvonění se užívalo pět zvonů, zbylé čtyři sloužily jako doplněk pro zvonkovou hru, kterou byl hejčínský kostel ve své době unikátní.

Zvonkohra dokázala odehrát celkem pět písní: Chválu vzdejme, Moravané; Svatý Václave; Bože, cos ráčil; Velikonoční oběti; Nesem vám noviny. Z celé zvonkohry se však dochoval pouze mechanismus (23) a jeden zvon (24), neboť ostatní byly zabaveny během druhé světové války. Na každém ze zvonů byl reliéf, který vyobrazoval světce, jemuž byl zvon zasvěcen, na druhé straně zvonu vždy nahoře arcibiskupský znak a pod ním nápis o roku jejich svěcení (4), které proběhlo 18. října 1931 na Václavském náměstí v Olomouci. Zvony byly zasvěceny svatému Cyrilu a Metoději, Panně Marii a dalším svatým - Leopoldovi, Václavovi, Josefovi, Vojtěchovi, Janu Sarkandrovi a také svaté Anežce a Hedvice⁷. Celková váha zvonů i s příslušenstvím byla okolo 25 tun. Zvony měly být laděny v tónině Des dur.

O necelých deset let později však sláva hejčínských zvonů smutně skončila. Během druhé světové války bylo na území protektorátu zabaveno na devět tisíc osm set jedna zvonů. Tato smutná událost se nevyhnula ani zvonům hejčínským. Dle farní kroniky byly zvony spuštěny z věže před kostel, kde byly následně rozbity a odvezeny. Odmontovány byly i elektromotory, které zvonkohru poháněly. Ve věži zůstaly jen dva gongy (22) pro bití čtvrt a celých hodin a malý zvonek v sanktusové věžičce. Ještě před odvezením zvonů se mělo podařit zachytit jejich zvuk na celuloidovou folii.

Navrácení zvonů do hejčínského chrámu bylo a je problematické zejména kvůli omezeným finančním prostředkům farnosti. Až v roce 1994 byly posvěceny tři nové zvony⁸ (21) nazvané

5 MANOUŠEK, P. R.: *Zvonařství*. Praha 2006. S. 34-35.

6 a jeden sanktusový umístěný ve věžičce.

7 Pořadí zvonů, které jsem uvedl, je řazeno dle jejich hmotností sestupně. Podrobné hmotnosti zvonů viz. BRAUN, J.: *Informační zpráva arcibiskupského stavebního úřadu o stavbě kostela*. S. 16

8 Nejsvětější Trojici původně žádný zvon zasvěcen nebyl. Slitina nových zvonů je z 22% Sn, 78% Cu.

Nejsvětější Trojice, sv. Cyril a Metoděj a Panna Marie s celkovým nákladem 350 000 Kč. Dochovaný zvonek ze sanktusové věžičky byl přemístěn do věže. Místo něj je ve věžičce umístěn zvonek o váze 46 kg, který se podařilo záhadným způsobem zachránit za války.

V současné době se jeví obnovení hejčínské zvonkohry jako těžko proveditelné, i vzhledem k nedávnému vynaložení značných finančních prostředků na opravu kostelní fasády, vnitřní výmalby a zejména na generální opravu varhan, která již byla zcela nutná. Snad se za přívětivějších podmínek a s Boží pomocí podaří v budoucnu do kostela zvonkohru vrátit.

Část druhá

Varhany Rieger opus 2496

V. Varhany

1. Historie

1.1 Okolnosti vzniku

Výroba královského nástroje pro hejčinský kostel byla svěřena velké a významné varhanářské firmě bratří Riegerů v Krnově.

„Letos uplynulo již 110 let od založení výroby varhany v Krnově – roku 1873 zde založili bratři Riegerové továrnu na výrobu varhan a každému výrobku přidělovali pořadové číslo (Opus).“¹

Tento podnik v průběhu času několikrát změnil svůj název (Gebrüder Rieger, Rieger, Varhany Krnov – Rieger-Kloss a Rieger-Kloss s.r.o.). Krnovský varhanářský závod vyrobil za dobu své existence téměř čtyři tisíce nástrojů, které byly objednávány do všech koutů světa. V současné době (od r. 2015) již podnik s více než stoletou tradicí nefunguje. V Olomouci bychom od této firmy našli například unikátní velké (i menší presbyterní) varhany v dómu sv. Václava z roku 1886 (opus 145, III manuály, 50 rejstříků), které disponují neobvyklým konstrukčním řešením traktury, takzvanou Barkerovou pákou. Vyhledávané jsou na přednes varhanní hudby z epochy romantismu, ovšem by rovněž zasluhovaly rozsáhlou generální opravu.

Hejčinské varhany vznikly roku 1931 jako opus 2496² (II/30) v Krnově, kde bylo v letech 1931–1932 vyrobeno dalších čtyřicet osm dvoumanuálových³ varhan. Varhany byly dle zvyklosti ve firmě složeny a vyzkoušeny, následně rozebrány a převezeny do Hejčína. Farní kronika se poté zmiňuje pouze o menší opravě dvěma varhanáři z Krnova v roce 1973. Kronikář v tomto případě píše pouze o tom, že „Nyní všechny píšťaly hrají.“ Nástroj tedy fungoval v původní podobě až do roku 1980, kdy jej postihla živelná pohroma.

1 MARŠÁK, M.: *Varhany z Krnova*. Lidová demokracie. 29.12.1983, roč. 39.

2 O něco větší op. 2495 bychom našli v Ludgeřovicích. Z velkých nástrojů firmy Rieger z roku 1931 stojí za zmínku op. 2500 (IV/75) v kostele sv. Jakuba v Insbrucku a op. 2501 (I/9) v klášteře Kongregace premonstrátek na Svatém Kopečku u Olomouce. V roce 1932 firma postavila například varhany v čínském Tsingtao (op. 2545, II/32) a v kostele sv. Maří Magdalény ve Lvově (op. 2565, III/71).

3 Téměř dvě třetiny z celkově vyrobených nástrojů v těchto letech byly dvoumanuálové varhany. Viz. CULKA, Z.: *Krnovské varhanářství – dílo generací*. In: *Varhany Krnov – Sborník k 100. výročí založení závodu*. Krnov 1973. S. 45.

1.2 Živelná pohroma

Hejčínský nástroj byl bohužel po necelých padesáti letech své služby postižen živelnou pohromou, která ho vyřadila na tři roky z provozu.

Opis dopisu faráře ThDr. Josefa Poláška z 23. srpna roku 1980, směřovaný České státní pojišťovně, oznamuje, že v pátek 8. srpna při veliké bouři natekla voda do věže a kapala až do varhan na kůru. Z dopisu vyplývá, že škoda zatím není známa. 10. září téhož roku přišel varhany zkontrolovat prof. Antonín Schindler, kolaudátor varhan Arcidiecése olomoucké. Schindler po prohlídce nástroje upozornil na špatný stav elektroinstalace a nebezpečí požáru, který by mohl vzniknout jeho užíváním. Dle jeho posudku byl vodou zasažen hlavně celý I. manuál a část pedálu za ním. V důsledku působení vody se rovněž rozlepila a odlepila velká část membrán a míšků ve vzdušnicích a mezirelé. Velkým problémem bylo rovněž nabobtnání navlhlého dřeva, což značně ovlivnilo chod rejstříkového i tónového mechanismu nástroje. Pod varhany se navíc nashromáždila stojící voda a tím se měla narušit celková stabilita nosné dřevěné konstrukce nástroje. Prof. Schindler důrazně nedoporučoval okamžitou demontáž zasažených částí z důvodu možného rizika zborcení a následného poškození dalších varhanních komponentů. Prostor doporučil co nejvíce větrat, aby dřevo mohlo do zimních měsíců vysychat. Pokud by se tak nestalo, mráz by vlhké dřevo roztrhal. Schindler rovněž upozornil na možný vznik dalších závad. Dále navrhnul práce, které se mají po vysušení nástroje provést. V podstatě se mělo jednat o nahrazení nebo opravu a vyčištění zasažených částí s následným intonováním a laděním píšťal.

Po měsíci vysušování prostor se farář obrátil na firmu Rieger-Kloss v Krnově, neboli Závod VARHANY Krnov, která vznikla sjednocením firmy Rieger s místní varhanářskou firmou Kloss po znárodnění podniků v roce 1950. Farář přiložil Schindlerův posudek a zažádal o návštěvu firemního odborníka z důvodu odhadu finančních nákladů opravy pro Českou státní pojišťovnu. Následný odhad škody z 20. února roku 1981 pojednává o cca 80 000 Kčs s rezervou 10 až 15%, která pokryje další potenciální skryté závady.

Farář následně zaslal posudek i odhad ceny České státní pojišťovně, která poukázala na farní účet zálohu na poškození varhan ve výši 70 000 Kčs. Dále je farářem dne 5. září 1981 vytvořena objednávka opravy varhan, která zůstává více než měsíc bez odpovědi, proto je 24. října firmě zaslán urgující dopis. Odpověď závodu ze 4. listopadu téhož roku oznamuje, že oprava varhan bude provedena až následující rok.

Ještě před začátkem generální opravy v roce 1983 měl být do kostela přivezen (v rámci obnovení elektroinstalace) nový elektromotor z domu sv. Václava. Tento elektromotor pravděpodobně pochází z velkých dómských varhan (op. 145, III/50), které prodělaly generální opravu o dva roky dříve. Starý, kapacitně nevyhovující motor z hejčinských varhan byl při poslední generální opravě repasován a odprodán do kostela v Tršicích.

Dopis s příloženou brožurou z 10. ledna roku 1983 obsahuje technický návrh opravy nástroje, který zpracoval Ing. B. Plánský, a návrh smlouvy. O deset dní později je návrh opravy prof. Schindlerem schválen. Návrh zahrnuje podrobný popis nástroje a jeho současný stav. Oproti prvnímu posudku byly zjištěny další vady, způsobené nejen živelnou pohromou, ale i dalšími faktory. Vlivem zatékající vody tehdy došlo k poškození píšťal i vzdušnic. Zejména v pedálu a v I. manuálu se pak projevilo odlepení membrán ve vzdušnicích. Vysoká vlhkost však ovlivnila i chod traktury v II. manuálu a v hracím stole. Kvůli tomu se mnoho tónů při hře pozdilo, nebo vůbec nehrály, a to v obou manuálech. Voda spolu s padesátiletým nánosem prachu rovněž ucpala průlinky některých píšťal, které nesprávně intonovaly, nebo vůbec nehrály. Návrh tedy počítal s celkovým rozebráním I. a případně částí II. manuálu, následnou revizí membrán a míšků (odhad výměny je 50% z celkového počtu) a jejich seřízením. Píšťaly měly být vyčištěny a zkontrolovány. V souvislosti s prospektem se hovořilo o opravě čtyř poškozených píšťal s pravděpodobnou náhradou jedné z nich za novou. Návrh Ing. Plánského zahrnoval i obnovu původně disponované Mixtury 4 nás. (1 1/3') v II. manuálu s novým napojením na relé II. manuálu. Obnova zahrnovala výrobu 253 ks píšťalek do tohoto „obnoveného“ rejstříku.

„Nová doplňková vzdušnička pro rejstřík Mixtura 4x 1 1/3' bude umístěna nad vzdušnicí II. manuálu v žaluziové skříni. [...] Tónová traktura pro doplňkovou vzdušničku bude vytažena z relé vzdušnice II. manuálu. Za tím účelem je třeba relé demontovat a v závodě zhotovit boční vývody.“⁴

Ve skutečnosti se jednalo o vestavbu zcela nového rejstříku, který původně v nástroji disponován nebyl. Původní Mixtura byla kombinačním rejstříkem 2 2/3' + 2' bez vlastních píšťal, na rejstříkové sklopce značená jako Mikstura 2 nás.

Dále byl dne 2. února 1983 farářem zaslán prosebný dopis na arcibiskupství o dosavadním počínání ohledně opravy varhan.

4 Popis návrhu mixtury v II. manuálu v plánech od S. Chláпка

„Při té příležitosti jsme studovali, co by bylo potřeba, aby byl celý stroj dán do řádného stavu, také to, co nebylo zasaženo bouří a deštěm, a bylo již za léta používání opotřebováno nebo nebylo vůbec uděláno, když byl stroj stavěn při dostavení kostela. [...] Nyní mi přišel návrh na celou opravu. Návrh je na 160.000.-Kč. Z toho ovšem 80.000 hradí pojišťovna, něco zaplatí farnost, ale asi 60.000 bychom potřebovali vypůjčit.“

Zajímavá je zmínka o jakýchsi nedodělcích při stavbě varhan v roce 1932. Bohužel se o tomto problému další prameny, které mám k dispozici, nijak nezmiňují. Nejspíše tím je ale myšleno doplnění samostatné mixtury v II. manuálu, které patrně navýšilo cenu opravy oproti původnímu odhadu. Samostatná mixtura ale původně disponována nebyla, proto ji za nedodělek nelze považovat.

Prosba byla arcibiskupstvím schválena a finanční prostředky na opravu byly kompletní. 5. února byla podepsána hospodářská smlouva, práce byly rozděleny do dvou etap. Další dopis od faráře z 14. června téhož roku, zasláný podniku Varhany, byl psán z důvodu snahy zjistit termín opravy. Podle prof. Schindlera se mělo s opravou začít už v srpnu, z odpovědi podniku však vyplývá vytiženost kvůli preferovaným zakázkám, oprava se tedy odkládá na listopad až prosinec téhož roku.

Podnik dále komunikoval formou telegramů. 17. října měl podle informací v nich obsažených dorazit konstruktér kvůli měření potřebných dílů. O měsíc později je na 15. listopadu telegramem oznámen nástup dvou pracovníků podniku. Farnost jim má zajistit ubytování. V zápisových lístcích o vykonané práci jsem rovněž zaznamenal návštěvu pracovníků 5. a 12. října dopoledne.

V zápisových lístcích o vykonané práci figuruje celkem šest pracovníků podniku - A. Habětín, A. Láryš, J. Foldyna, J. Vašanda, F. Kutálek a J. Brachtl. Na varhanách se pracovalo od pondělí 14. do čtvrtka 17. listopadu a od úterka 22. do pátku 25. listopadu. V druhém týdnu se k dvěma pracovníkům podniku připojili dva další. Následně se na nástroji pracovalo v prosinci od 6. do 21. vyjma víkendů, opět ve dvou lidech.

Zápis o provedené práci z 14. listopadu zmiňuje rozebrání I. manuálu, demontáž všech tónových kancel, vyčištění píšťal, opravu kuželek a výměnu všech vadných membrán. Dále bylo opraveno poškozené pneumatické vedení. Totéž pracovníci udělali i při práci na II. manuálu. Zápis z týdne 25.11. – 2.12. pak pojednává o výrobě nové vzdušnice v závodě, jejíž nové relé bylo následně napojeno na relé II. manuálu. Následně byly píšťaly z I. a II.

manuálu nainstovány a instalovány zpět do varhan. Hrací stůl byl rovněž rozebrán a vyčištěn. Bylo nutné v něm vyměnit sto osmdesát spojkových membrán a opravit pedálovou vzdušničku. Pedál byl taktéž rozebrán a vyčištěn. I v něm bylo nutné vyměnit membrány na relé i kancelách. Následně byla přeregulována celá pneumatická traktura. 21. prosince pak proběhlo ladění celého stroje od teploty a kolaudování prof. Schindlerem. Zápis z kolaudace pojednává i o těchto úkonech: opatření nových náklížků z lingamonu na pedálové klaviatuře, výměně 80% vadných membrán a výměně špiček prospektových píšťal. Už v tomto roce prof. Schindler doporučil výměnu celého prospektu a také upozornil na skutečnost, že všechny práce probíhaly v extrémních podmínkách, kdy bylo venku až -15°C, což mohlo vést k výkyvům ladění.

Při poslední generální rekonstrukci se předešlo obdobnému neštěstí vyspádováním betonové podlahy věže tak, aby kapající voda mohla odtékat novým odtokovým kanálkem z věže ven.

1.3 Další zásahy do varhan

V červnu roku 1988 se farář Polášek opět obrátil na závod Varhany s naléhavou žádostí o opětovnou opravu z důvodu konání hudební produkce v rámci oslav. V dopise farář zmiňuje výskyt obdobných závad jako před opravou (nehrající tóny v pedálu, stále znějící píšťaly v obou manuálech a velké zpoždění u některých tónů). V srpnu opravu provedli dva pracovníci krnovského závodu.

Ačkoliv se nástroj před necelými dvaceti lety z velké části opravil, výskyt problémů spojených zejména s pneumatickou trakturou a prospektem z nekvalitního materiálu přetrvával, bylo tedy nutné provést další opravu nástroje. V červnu roku 2000 varhany prohlédl doc. MgA. Petr Planý, organolog Arcidiecése olomoucké, který navrhnul dvě varianty rekonstrukce. První varianta opravy počítala s nezbytnou údržbou nástroje, tedy s vyčištěním a ošetřením píšťal ochrannými nátěry, výměnou všech míšků a membrán, opravou a vyztužením prospektových píšťal a jejich nosných zařízení, novým okožením měchu, laděním atd. Druhá varianta operovala s koncepční změnou celého nástroje, tedy nahrazením celopneumatické traktury za elektropneumatickou. Do výběrového řízení se tehdy přihlásily čtyři varhanářské firmy. Oprava varhan byla nakonec svěřena varhanáři Richardu Stehlíkovi, jenž varhany opravil roku 2001 dle první varianty návrhu, která byla finančně schůdnější. Viditelným zásahem bylo rozstříhání prospektových píšťal, které se pod svou vlastní vahou bortily. Ani tento radikální zásah však problém se stabilitou prospektu nevyřešil.

2. Popis varhan

2.1 Obecný popis

Hejčínské varhany jsou koncertně disponovaným dvoumanuálovým nástrojem, zhotoveným roku 1932 firmou Rieger jako opus 2496.

Varhanní skříň je samonosná. Prospekt⁵ varhan vychází z funkcionalistického návrhu architekta chrámu Josefa Šálka.

„Die Tendenz zu einer höchst einfachen Lösung des Orgelprospekts im Funktionalistischen Geist gradierte dann bei der Firma Rieger in vielen Hinsichten bei dem Instrument für die St.-Cyrill-und-Method-Kirche in Olomouc-Hejčín (Olmütz-Hatschein).“⁶

Samotné píšťaly v prospektu tvoří vizuálně estetickou složku varhan, další zdobné prvky v prospektu přítomny nejsou. Všechny prospektové píšťaly jsou stejně dlouhé (a plně funkční) a sahají až ke stropu prostoru nad varhanami. Celý prospekt je členěn do tří polí, z nichž prostřední část vystupuje do prostoru kůru. Prospektové píšťaly stojí na samostatné vzdušnici a nejsou rozděleny do manuálových strojů tak, jak tomu bývalo u starších varhan, nicméně píšťaly ve středním a evangelním poli prospektu stojí v prostoru před I. manuálem, kterého jsou součástí.

„Das Mittelfeld tritt würfelartig in den Raum hervor, was ermögliehe, die Prospektpfeifen auch an dessen Seitenwänden anzuordnen und somit eine plastische Grundrisslinie des Prospekts des ganuen Instruments zu bilden.“⁶

Epištolní pole prospektu je tvořeno sedmnácti píšťalami pedálového rejstříku Oktávbas 8', střední pole dvaceti třemi píšťalami rejstříku Principál 16' z I. manuálu a evangelní strana sedmnácti píšťalami prvomanuálového rejstříku Principál 8'. Kvůli stejné délce píšťal je zadní strana rezonátorů píšťal vykrojena podle potřebné délky. Varhanní skříň má jedno patro. V horním patře za prospektem na epištolní straně nalezneme v žaluziové skříni s vertikálními žaluziemi uložený II. manuál, před kterým je vystaven malý pedál (MP). Skříň je přístupná dvěma dveřovými vchody, umístěnými na krajích skříně pod prospektovými píšťalami. Pod žaluziovou skříni vede chodba, ze které je přístupný postament nástroje, v němž jsou uloženy

5 Prospektem se rozumí viditelná část varhanní skříně.

6 LYKO, Petr: *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860-1960*. Olomouc 2011. S. 100.

měchy. Chodba dále vede do prostoru za varhanami a do místnosti vedle kůru, kde je uložen elektroventilátor. V chodbě se rovněž nacházel pedál pro kalkanta při nouzovém chodu varhan bez elektriny. Za evangelní stranou prospektu a středním polem je v horním patře uložen I. manuál, který je přístupný pravým vchodem do skříně a vedou k němu schůdky (35). Ve vystupujícím středním poli jsou za prospektem uloženy od země největší píšťaly varhan rejstříku Principál 16' z I. manuálu, vyrobené ze zinku. Zadní část varhan je tvořena velkým pedálem (VP).

Vzduchové hospodářství: Třífázový elektroventilátor (33) je uložen vedle v boční místnosti, což neodpovídá zásadě, že sání vzduchu má být přímo z prostoru kostela. V tomto případě je však toto řešení bezproblémové, protože kostel a zejména kůr trpí velkými teplotními výkyvy (-20°C až 40°C). Varhany navíc mají svůj samostatný prostor, což způsobuje další teplotní rozdíly. V místnosti vedle kůru, odkud je vzduch sán, je teplota přirozeně nižší a nejsou zde okna, tudíž nedochází k víření prachu. Problémem by byla spíše vyšší teplota v této místnosti, která by při hnaní teplého vzduchu do studených varhan v chladnějších měsících mohla způsobit kondenzaci vodních par uvnitř nástroje. Vzdušnice jsou zásobeny dvěma plovákovými měchy, uloženými v postamentu nástroje (34). První měch, zásobující I. manuál a pedál, byl opatřen klínovým foukačem tak, jak tomu bylo v tomto období běžné. Druhý z měchů zásobuje II. manuál a je opatřen tremulantem. Tlak vzduchu v nástroji je 101 mmVs.

Traktura (tónová i rejstříková) byla původně pneumatická tlaková s tlakovými mezirelé. Rozvody byly vedeny v PbSn trubičkách. Pro své nevýhody a poruchovost byla při poslední generální opravě nahrazena trakturou elektropneumatickou.

Vzdušnice jsou v nástroji původně sedmery: jedna pro I. manuál, jedna pro II. manuál, dvě pro pedál (malý pedál před žaluzií, velký pedál v zadní části nástroje) a tři prospektové vzdušnice. Konstrukce vzdušnic je kuželková.

„Kuželkové vzdušnice se vyráběly podle původní konstrukce s membránami na relé a tónových kancelách.“⁷

Původní pneumatická traktura kuželky (tj. tónové ventily) zvedala pomocí membrán, jež se nafukovaly tlakem pomocného vzduchu. Po výměně za elektrickou trakturu jsou kuželky tónového relé zvedány elektromagnety. Pro přidané rejstříky byly vyrobeny nové skříňové vzdušnice (typ UNIT). Skříňová vzdušnice má společný vzduchový prostor pro všechny

7 ZÁVODNÝ, Jindřich (red.): *Varhany Krnov: (1873-1973)*. Krnov 1973. S. 69.

píšťaly a každá píšťala má tím pádem svůj elektromagnet.

Ladění nástroje je na 432 Hz při 8 °C, rovnoměrně temperované.

Dispozice nástroje je v podstatě původní, až na Mixturu 4 nás. (II. man.) z roku 1983 a nové nárazné jazykové rejstříky, které byly zhotoveny při poslední generální rekonstrukci. Pro srovnání uvádím původní dispozici (1932) a dispozici po generální opravě (2020).

Dispozice z roku 1932 – 1756 píšťal, 30 rejstříků (čísla v popisu jednotlivých rejstříků jsou jejich pořadím od prospektu):

Pedál (C-f¹, 30 tónů)

1. Flétna basová	4'	MP, dřevěná, otevřená, 3
2. Oktávbas	8'	prospekt, Sn, 1
3. Cello	8'	MP, Zn, 2
4. Principálbas	16'	VP, dřevěný, otevřený, 3
5. Violonbas	16'	VP, Zn, otevřený, 2
6. Subbas	16'	VP, dřevěný, krytý, 1
7. Bourdonbas	16'	transmise z II. man. – č. 37

I. manuál (C-g³, 56 tónů)

8. Principál	16'	prospekt – Sn, Zn/Sn, 1
9. Mikstura 5 nás.		Sn, repetující ⁸ , 11
10. Oktáva	2'	Sn, 10
11. Oktáva	4'	1-18 Zn, dále Sn, 8
12. Flétna oktavová	4'	1-17 dřevěná, otevřená, dál Sn 1x přefukující, 9
13. Principál	8'	prospekt – Sn, dále Zn/ Sn, 2
14. Gamba	8'	Zn, Sn, smykavý vous s regulací, 3
15. Kamzičí roh	8'	Zn, Sn, kónický, 5
16. Flétna dutá	8'	1-12 dřevěná, krytá, dál otevřená, vršky z Sn, 6
17. Kryt	8'	1-24 dřevěný, dál Sn, 7
18. Salicionál	8'	Zn, Sn, skříňový vous, 4

8 C 1 1/3'+1'+2/3'+1/2'+1/3', c 2'+1 1/3'+1'+1'+2/3', c1 2'+2'+1 1/3'+1 1/3'+1', c2 2 2/3'+2 2/3'+2'+2'+1 1/3', c3 4'+2 2/3'+2 2/3'+2'+2'

Spojky

19. I	4'	nevystavěná
20. II	16'	
21. II	4'	vystavěná po g ⁴
22. II/I	16'	
23. II/I	4'	vystavěná po g ⁴
24. II/I	8'	
25. I/P	8'	
26. II/P	8'	

II. manuál (C-g³/g⁴, 68 tónů)

27. Eolina	8'	Zn, Sn, 9
28. Vox celestis	8'	kombinován s č. 27, hraje od c0, Zn, Sn, 8
29. Kryt jemný	8'	1-24 dřevěný, dál Sn, vršky z Sn otevřené, 6
30. Flétna harmonická	8'	1-12 dřev. krytá, do 17 otevřená, dále Sn 1x přefukující, 7
31. Princípál flétnový	8'	Zn, Sn, 10
32. Flétna trubicová	4'	1-12 dřev., krytá, dál Sn polokrytá, vršky z Sn otevřené, 4
33. Prestant	4'	1-12 Zn, dál Sn, 5
34. Nasard	2 2/3'	Sn, krytý, vršky z Sn otevřené, nemá super rozsah, 2
35. Flageolet	2'	1-5 Sn, dál Sn 1x přefukující, 3
36. Mikstura 2 nás.	2 2/3'	kombinovaná z č. 34 a 35
37. Bourdon	16'	od C, dřevěný, krytý, vršky z Sn, 11
38. Hoboj	8'	nárazný jazyk, Sn ozvučny německé konstrukce, 1

Dispozice z r. 2020 (2326 píšťal, 35 rejstříků), **tučně** zvýrazněny jsou nepůvodní rejstříky:

Pedál (C-f¹, 30 tónů)

1. Pozoun	16'	nový - 2020, Sn, extenze Trompety 8' – 12 píšťal
2. Kontrabas	32'	nový – 2020, extenze Princ. 16', C-H 10 2/3', c0-f1 32'
3. Flétna basová	4'	
4. Oktávbas	8'	

5. Cello	8'
6. Principálbas	16'
7. Violonbas	16'
8. Subbas	16'
9. Bourdonbas	16'

I. manuál (C-g³, 56 tónů)

10. Trompeta	8'	nová – 2020, Sn
11. Cornet 5 nás. ⁹		nový – 2020, Sn, flétnová menzura
12. Principál	16'	
13. Mikstura 5 nás.		
14. Oktáva	2'	
15. Oktáva	4'	
16. Flétna oktavová	4'	
17. Principál	8'	
18. Gamba	8'	
19. Kamzičí roh	8'	
20. Flétna dutá	8'	
21. Krypt	8'	
22. Salicionál	8'	

Spojky

23. I	4'
24. II	16'
25. II	4'
26. II/I	16'
27. II/I	4'
28. II/I	8'
29. I/P	8'
30. II/P	8'

9 C 2 2/3'+2'+1 3/5', c +4', g +8'

II. manuál (C-g3/g4, 68 tónů)

31. Eolina	8'	
32. Vox celestis	8'	
33. Kryt jemný	8'	
34. Flétna harmonická	8'	
35. Principál flétnový	8'	
36. Flétna trubicová	4'	
37. Prestant	4'	
38. Nasard	2 2/3'	
39. Flageolet	2'	
40. Mikstura 4 nás. ¹⁰		dodána 1983, repetující
41. Bourdon	16'	
42. Hoboj	8'	
43. Harfa		zvonkohra z digitálního modulu

Hrací stůl je typizovaným fabrickým řešením firmy Rieger, tedy volně stojící konzole uprostřed před nástrojem, orientovaná k hlavnímu oltáři. Stůl je možné zavřít stahovací dřevěnou roletou, která chrání mechanismus před prachem a povrch kláves z celuloidu před sluncem. Nad II. manuálem se nachází všechny rejstříkové sklopký v řadě vedle sebe (zleva doprava: pedál, I. man., spojky, II. man.). Nad sklopkami jsou dvě řady původních táhel volných kombinací. Vedle táhel jsou nově instalována tlačítka + a – na obou stranách pro pohodlné přepínání mezi uloženými kombinacemi v počítači. Nalevo nad táhly je pak ukazatel úrovně crescendového pedálu, napravo nový displej, vedle něj nové zapínání motoru na klíč a nová tlačítka pro listování mezi bankami paměti počítače. Na liště mezi manuály jsou nově podsvícené spínače anulátoru pedálu a devíti kombinací typu SETZER s dalším ovládním tohoto zařízení. Nově je též instalován skrytý výsuvný šuplíček pro ovládním dalších vymožeností (záznam hry, transpozice, ovládním osvětlení atd.). Pod I. manuálem jsou umístěna tlačítka zapínání a vypínání volných kombinací, tlačítka pevných kombinací (P-MF-F-FF-TUTTI) s vypínačem, dále tlačítka vypínačů ručních a jazykových rejstříku a ovládním tlačítka tremola II. manuálu. Pedálnice je rovnoběžná a pokrytá lignamonem. Nad pedálnicí

10 na samostatné vzdušnici s vlastním relé, repetic: C 1 1/3'+1'+2/3'+1/2', fs0 2'+1 1/3'+1'+2/3', fs1 2 2/3'+2'+1 1/3'+1', fs2 4'+2 2/3'+2'+1 1/3', gs3 4'+2 2/3'+2', cs4 4'+2 2/3', 253 ks píšťal

se nachází (zleva doprava) vypínač crescenda, crescendový válec, mechanický žaluziový pedál a nový pedál SETZER + pro rychlé registrování během hry. Varhanní lavice je nově elektricky polohovatelná. Nad notovým pultem bylo nově instalováno decentní LED osvětlení. Hrací stůl byl původně poničen mnohými velmi neprofesionálními zásahy. Byly do něj přivrtány elektrické zásuvky a držáky na teploměry, které se instalovaly v chladných měsících. Jejich užití mělo i neblahý efekt, neboť prudce emitované teplo na klávesy poškozovalo jejich celuloidový potah. Všechna tato zařízení byla odstraněna a stopy po nich zahlazeny.

2.2 Slohová charakteristika

Firma Rieger v době vzniku hejčínských varhan tvořila převážně nástroje s pneumatickou trakturou. Modernější elektropneumatická traktura se dodávala jen pro velké nástroje do zahraničí. Dalo by se říci, že v této době podnik svou filosofií zaostával za západním varhanářstvím, které se po r. 1925 reformovalo, nebo spíše vzhlíželo k staré severoněmecké varhanářské tradici. Varhanní hnutí (Orgelbewegung), iniciované Albertem Schweitzerem a Emilem Ruppem, se snažilo vnést do moderního varhanářství pozapomenuté zásady starého varhanářského umění. V podstatě šlo o návrat k baroknímu ideálu – návrat k barokní dispozici, zásuvkovým vzdušnicím a mechanické traktuře. Tyto principy se samozřejmě nedají generalizovat, například Francie se v tomto ohledu vydala svou cestou, jež byla ovlivněna působením významného varhanáře Aristide Cavaillé-Colla. Schweitzer upozorňoval i na šetření na materiálu, což bylo v meziválečném období typické (užití nevyhovujícího zinku, slitiny s vysokým obsahem olova apod.). Tento problém se projevil nejen v prospektu hejčínských varhan.

„Teprve po roce 1938, kdy se vedení technické stránky závodu ujal ing. Egon von Glatter-Götz, začaly se uplatňovat reformní snahy, i když zpočátku velmi zvolna.“¹¹

Ačkoliv firma Rieger v evropském měřítku zaostávala, dařilo se jí zlepšovat své dosavadní postupy a technologie. Došlo zejména ke zdokonalení hracího stolu, spojkového a rejstříkového zařízení.

Hejčínský nástroj vychází již z pozdně romantického zvukového ideálu, kdy se kladl důraz na barevnost jednotlivých hlasů a jejich vzájemné zvukové vazby, tedy na barevně-zvukové kombinace.

11 ZÁVODNÝ, Jindřich (red.): *Varhany Krnov: (1873-1973)*. Krnov 1973. S. 68.

V I. manuálu je zastoupen celý principálový sbor s ostrou několikařadou mixturou. Zvuk je zahuštěn mnoha 8' rejstříky – flétnami, kryty a silně smykavou gambou. Původně scházely romantické dispozice právě Cornet, jenž je pro touto epochu příznačný, a taky silná, ale přitom jemná Trompeta 8', ze které je extendován i 16' pedálový Pozoun. V II. manuálu není tak hojně zastoupen principálový sbor, proto má II. man. spíše kontrastní efekt k I. man., kterému je více méně podřízen. Varhany disponují mnohými alikvotními rejstříky v obou manuálech, například samostatným 2' rejstříkem a víceřadou mixturou v I. manuálu, nebo samostatným 2' hlasem a kvintou 2 2/3' v II. manuálu. V II. man. jsou zastoupeny ty nejnižší a nejjemnější smykavé rejstříky, které se dají žaluzií téměř úplně ztišit. Ostře znějícím zásahem do II. manuálu je Mixtura 4 nás., doplněná v roce 1983. Lepší variantou by byla jemněji znějící Harmonia aethera. Právě nahrazení mixtury Harmonií aetherou je stále ve hře, do budoucna je výměna doporučena. Jako výchozí menzurace pro konstrukci Harmonie aethery by byla využitelná úzce menzurovaná Eolina 8'. Pro sólový přednes je v II. manuálu disponován jediný původní jazyk – Hoboj 8'. Pedál svým zastoupením 8' a 16' rejstříků rovněž odpovídá pozdně romantickému ideálu, příznačný je i samostatný 4' pedálový hlas. Pedálu však chyběl vlastní jazykový rejstřík (pro toto období a firmu typický Pozoun 16' či Dulcián 16'), který přidává nástroji na síle. Obvyklé bylo i užití transmisí manuálových rejstříků či zařízení tzv. Echobasu, kterým však hejčínský nástroj nedisponuje. „Chybějící“ pedálové rejstříky, které k naplnění zvukového ideálu doby scházely, byly při poslední rekonstrukci doplněny (Pozoun 16', Kontrabas 32' – extenze Principálu 16', C-H 10 2/3', c0-f1 32').

Typické je i užití pevných kombinací. Toto pomocné zařízení umožňuje rychlé přepínání mezi (původně) neměnnými kombinacemi, které jsou nastaveny varhanářem. Toto zařízení je výhodné pro rychlé dynamické změny a jeví se jako dobrá alternativa (mnohdy nedostačujícím) dvěma řadám volných kombinací při běžném hraní.

VI. Generální rekonstrukce varhan

1. Okolnosti rekonstrukce

1.1 Důvody

Z předchozí kapitoly vyplývá, že hejčínské varhany neprošly od svého vzniku důkladnou generální opravou, kterou se myslí kompletní revize všech dílů nástroje. Vyskytlé problémy se řešily lokální opravou poškozených či materiálně stárnoucích dílů. Po téměř devadesátileté službě tedy bylo nutné přistoupit k celkové revizi a opravě všech dílů varhan a také předejít opakovaným problémům, které byly způsobeny zastaralým a poruchovým konstrukčním řešením tónové traktury.

Generální oprava varhan je náročným projektem, jehož realizace je podmíněna štedrostí farníků a dárců ze širokého okolí. V dnešní době se bohužel v menších farnostech často setkáváme s nahrazením dosluhujících varhan digitálním nástrojem. To je způsobeno právě nedostatkem finančních prostředků na údržbu mechanicky složitého nástroje. Nový digitální nástroj se dá bez problému pořídit za velmi nízké náklady (okolo 100 000 Kč), což je častokrát zlomek ceny, která je vyčíslena varhanářem za opravu původního nástroje. Digitální varhany dobře slouží především jako cvičné nástroje, jejich v užití v kostelním prostoru s sebou však přináší řadu problémů. Ty jsou spojeny zejména s digitálně reprodukováným zvukem, který se ve velkém prostoru zkresluje a nikdy nenahradí zvuk sboru píšťal. Škodlivými vlivy pro tento typ varhan jsou také teplotní a vlhkostní výkyvy v kostelních prostorách, které elektronické zařízení špatně snáší a snižuje se tím jeho životnost.

To, že hejčínský chrám není žádným opuštěným kostelem na předměstí, ale živým místem, kde se téměř každodenně setkávají farníci, jistě dodalo odvalu k realizaci tak náročného projektu. V minulosti se navíc podařilo s dotační podporou realizovat i další velmi nákladné opravy fasády a vnitřní výmalby kostela.

Prostor, který nástroj rozeznívá, je akusticky velmi dobrý, to potvrzují i vystupující hudebníci při koncertech, které se v kostele pořádají. Hudba se dobře nese od oltáře i z velmi prostorného kůru, který dokáže pojmout velký počet umělců. I vzhledem ke koncertnímu potenciálu celého chrámu, který je využíván nejen během festivalů klasické hudby, bylo žádoucí nástroj rozšířit a vybavit ho vymoženostmi, kterými moderní nástroje disponují.

1.2 Návrhy

Obdobně jako při opravě varhan v roce 2001 byly navrženy dvě koncepce¹ opravy nástroje, které zpracoval Jan Gottwald, organolog arcidiecése olomoucké. Finančně schůdnější varianta A počítala celkovou revizí a opravou nástroje za zachování pneumatické traktury. Varianta B zahrnovala nejen celkovou opravou varhan, ale i náhradu pneumatické traktury za elektrickou a s možným rozšířením o další čtyři nové rejstříky. Farnost se rozhodla pro výrazně nákladnější variantu B. Ve výběrovém řízení vyhrála firma Organ Service Roháč – Jurán, která má s elektrifikací varhan bohaté zkušenosti. Oprava a modernizace nástroje byla vyčíslena na 3 522 570 Kč.

1.3 Finanční problematika a propagace

Zásadním problémem při získávání prostředků na opravu nástroje byla skutečnost, že hejčínské varhany nejsou kulturní památkou, ačkoliv samotný kostel památkou je. Proto nebylo možné zažádat o dotace a farnost musela prostředky shánět svépomocí.

Potřebné peníze byly farností nashromážděny především z darů, které byly přímo určeny na opravu, a také ze svých prostředků. Konkrétně se do srpna 2021 podařilo vybrat 76% z celkové částky (tj. 2 820 476 Kč), zbylé náklady byly uhrazeny z ostatních prostředků farnosti. Platby varhanářům probíhaly průběžně.

Při získávání financí se volily tradiční způsoby, které se při opravách a stavbách varhan osvědčily. Velký úspěch přinesla adopce píšťal, která umožnila dárce adoptovat konkrétní tóny ve všech rejstřících. Tento způsob je oblíbený a atraktivní, jelikož píšťalou je možné obdarovat své blízké. Cena adoptované píšťaly se odvíjela podle její velikosti, tedy nejlevnější byly píšťaly z vyšších poloh a nejdražší z poloh hlubších. Na opravu varhan byly vyhrazeny i některé sbírky při nedělních mších, na oplátku se za dárce pravidelně sloužily mše. Část prostředků se povedlo získat i na benefičních koncertech, kterých bylo celkem pět a mimo jiné byly i příjemným zpestřením kulturního života ve farnosti.

Pro rozšíření povědomí o probíhající rekonstrukci a možnostech přispívání se volilo mnoho způsobů propagace. Byly natisknuty informační letáčky se základními informacemi. V kostele byl umístěn informační panel o opravě. Zřízeny byly i speciální webové stránky, vyhrazené opravě varhan, s pravidelnými aktualizacemi a obrazovým materiálem přímo z dílny firmy Organ Service. Povědomí o projektu jsem se snažil zvýšit i prostřednictvím sociálních sítí.

1 GOTTWALD, J.: *Záměr na generální opravu varhan farního kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně.*

Rád bych zde srdečně poděkoval všem dárcům, kteří na opravu štědře přispívali. Velké díky patří i všem účinkujícím z benefičních koncertů. Děkuji i všem, kteří se podíleli na propagaci projektu. To, že se podařilo vybrat v tak krátkém čase tak velké množství finančních prostředků na ne příliš známý hudební nástroj na okraji Olomouce, považuji za mimořádnou věc.

2. Popis úprav po rekonstrukci

V případě opravy hejčinských varhan se nejednalo o restaurování varhan v pravém slova smyslu, jež si klade za cíl navrácení nástroje do původního stavu. Šlo o restaurování formou renovace. To znamená, že nástroj prošel rozsáhlou konceptuální změnou, kdy se některé zastaralé technologie nahradily novými a lepšími. Nástroj není památkově chráněn, proto bylo možné provádět i úpravy, které by byly v historickém nástroji jinak těžko proveditelné. I tak se během opravy k nástroji zachoval restaurátorský přístup, který obnáší zachování původního zvuku, vzhledu a dobové materie varhan.

2.1 Práce na skříni, vzduchovém hospodářství, vzdušnicích a píšťalách

Dřevěné prvky jsou háklivou součástí nástroje, která odolává velkým výkyvům uvnitř kostela a je vystavena dalším ohrožujícím vlivům. Nejzávažnějším problémem je působení dřevokazného hmyzu, typicky červotoče, který hejčinské varhany naštěstí nikdy nepostihl, avšak vlivem zatékající vody byly poškozeny mnohé dřevěné i nedřevěné komponenty nástroje. Aby se rizika dalšího poškození minimalizovala, bylo nutné všechny dřevěné díly důkladně ošetřit a zakonzervovat.

Při rekonstrukci se ze všech dřevěných komponentů šetrně odstranil původní lakovaný povrch. Následně byly komponenty znovu nalakovány nánosem s potřebným UV filtrem, který zabrání degradaci organického materiálu vlivem slunečního záření. V nutných případech byly některé díly petrifikovány solakrylem.

Varhanní skříň byla kvůli rejstříkovému rozšíření obohacena o nové nosné prvky. Celá konstrukce byla revidována. Žaluziová skříň byla přetěsněna a je nyní lépe přístupná. Pro lepší orientaci uvnitř nástroje při opravách a ladění bylo dovnitř instalováno LED osvětlení.

Dosavadní elektromotor z dómských varhan (33) nebylo nutné nahradit výkonnějším i přes rejstříkové rozšíření, byl tedy pouze repasován. Byly vyrobeny nové regulační roletky. Měkké materiály vzduchového hospodářství (papír, kůže, filce atd.) byly kompletně vyměněny.

Vzdušnice byly nejvíce poškozenými komponenty nástroje. Měkké materiály v nich byly dávno za hranicí funkčnosti. Právě na vzdušnice se navíc instaloval nový elektromagnetický mechanismus (30). Vzdušnice proto byly rozebrány, vyčištěny, petrifikovány a zakonzervovány. Všechny kuželky bylo nutné revidovat a kalibrovat. Míšky a relé byly do posledního kusu vyměněny.

Součástí rekonstrukce byla i výroba nových vzdušnic typu UNIT (31), které je možné jednoduše připojit k počítačovému systému varhan, jelikož je každé píšťale přiřazen vlastní elektromagnet. Z tohoto důvodu se musela posunout vzdušnice zadního pedálového stroje o půl metru dozadu, aby vznikl prostor pro vzdušnici s novými rejstříky.

U dřevěných píšťal se postupovalo obdobně jako u dřevěných součástí skříně. Píšťaly byly vyčištěny, konzervovány a petrifikovány s předchozím sejmutím původních nátěrů. Byla revidována těsnost dřeva a zátek, průlinky byly grafitovány. Rovněž proběhla výměna všech těsnících kůží.

Kovové píšťaly byly rovněž revidovány a vyčištěny, tentokrát však mokrou cestou. Následně byly opraveny všechny poškozené části píšťal a opět vyměněny všechny těsnící kůže. Ze zinkových píšťal byl sejmut starý loupající se nátěr a nahrazen novým. Ze zápisu z kontrolního dne² po zahájení opravy vyplývá, že bylo nutné nově zhotovit čtvrtou řadu rejstříku Mikstura 4 nás. v II. manuálu. Tato řada měla být při poslední opravě nástroje nestandardním způsobem oněměna. Mikstura 5 nás. v I. manuálu zase měla pro změnu oněmělou pátou řadu. V tomto případě však byly pouze zalepeny nohy píšťalek, proto bylo její obnovení možné bez větších komplikací.

Při opravě píšťal se respektovala dobová intonace firmy Rieger. Použity byly osvědčené chemické prostředky a materiály.

2.2 Výměna traktury

Hejčínské varhany byly původně ovládány pomocí pneumatické traktury tlakové. Pneumatická traktura vznikala v devatenáctém století kvůli obtížnému mechanickému ovládnutí ventilů velkých píšťal. Jejím předchůdcem byla mechanicko-pneumatická traktura, zvaná též Barkerova páka (podle svého vynálezce). Barkerovu páku, která se u nás vyskytuje zřídka, bychom našli ve velkých varhanách olomouckého dómu sv. Václava. Nevýhodou

2 Zápis z kontrolního dne č. 1, 14. 11. 2018. *Restaurování varhan RIEGER, op. 2496 farního kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně*

původní tlakové pneumatické traktury je značná poruchovost, jež je způsobena stárnutím měkkého materiálu míšků a membrán. Kvůli tomu vznikají v traktuře netěsnosti, které způsobují občasné, či dokonce trvalé vynechávání nebo přeznívání tónů. Navíc pokud vzduch trubičkou putuje na dlouhé vzdálenosti, dochází zejména při rychlé hře ke zpoždění mezi stiskem klávesy a rozeznáním píšťaly, což znepříjemňuje koncertní užití nástroje. Problém se zpožděním se v minulosti podařilo vyřešit pneumatickou trakturou výpustnou, kde ventil klesá ihned po stisku klávesy, protože je stiskem okamžitě vypuštěn natlakovaný obvod. Při výpustném řešení jsou však materiály vystaveny ještě většímu tlaku vzduchu, proto v tomto případě dochází k častému přeznívání tónů, které je způsobeno vznikajícími netěsnostmi.

V současné době se ve varhanářství často přistupuje k traktuře elektrické, která je v mnoha ohledech nejvýhodnější. Je totiž velmi spolehlivá, trvanlivá a při hře dosahuje takřka nulového zpoždění. Její výroba a zapojení je rovněž méně náročné i po finanční stránce. Tento typ traktury je rovněž téměř bezúdržbový, jelikož trakturu není potřeba kalibrovat. Jedinými poruchovými součástkami jsou v podstatě elektromagnety, které zvedají ventily a zřídka snímače stisku kláves. Napojení traktury na počítač navíc otevírá mnoho nových funkcí, především nahrávání hry a užití kombinací typu Setzer, jež jsou při koncertním využití u moderních nástrojů standardem.

V hejčínském nástroji nyní elektromagnety (od firmy Peterson) zdvihají na relé kuželky, které dále pouští vzduch na tónové míšky na jednotlivých tónových lištách v zachovaných kuželkových vzdušnicích. Tyto elektromagnety jsou osazeny na relé pod vzdušnicemi, tedy jeden tón v jednotlivém stroji je ovládán jedním magnetem. Dále je impuls ve vzdušnici veden pneumaticky tak, jako tomu bylo i před úpravou. Tlaková pneumatická traktura tedy byla nahrazena trakturou plně elektrickou, avšak varhany jsou nyní elektropneumatické, jelikož byly zachovány kuželkové vzdušnice. Ovládání rejstříků elektromagnetem je u rejstříkových ventilů.

Moderní varhanářství se v současné době vrací k původní mechanické traktuře, jelikož moderní varhanářské postupy dovedou eliminovat problémy, kvůli kterým byla v devatenáctém století nahrazena. Důvod k návratu je prostý – jedná se o jedinou trakturu, která hráči umožňuje přímý kontakt s ventilem pod píšťalou. Přenos je totiž zajištěn táhly vedenými přes celý nástroj od kláves až k píšťalám.

2.3 Elektrifikace a úpravy hracího stolu

Kvůli nahrazení pneumatické traktury trakturou elektrickou bylo nutné elektrifikovat celý hrací stůl a provést úpravy, které umožní naplno využít možnosti elektrického ovládání nástroje. Z hracího stolu bylo vyňato celé pneumatické ovládání a nahrazeno elektronickými zařízeními, která řídí počítač (36).

Největším pomocníkem pro koncertní přednes jsou volné kombinace typu Setzer. Paměť počítače v hejčínském nástroji obsahuje 99 bank po 9 kombinacích, tedy celkově 891 kombinací, které se dají zároveň využít k ukládání záznamů hry na varhany. Banky na sebe automaticky navazují, množství uložených kombinací pro přednes skladby tedy není omezeno na devět pamětí v rámci zvolené banky, ale v podstatě neomezeně. Přepínání mezi uloženými kombinacemi je možné jednak pomocí nového pedálu Setzer +, zhotoveného podle vzoru původního pedálu na vypnutí crescendového válce, dále pomocí tlačítek mezi manuály a pomocí tlačítek v horní části obou stran hracího stolu. Přepnutí mezi počítačovými kombinacemi neprobíhá narozdíl od pevných kombinací „neviditelně“ uvnitř hracího stolu. Sklopkový je totiž rovněž opatřen elektromagnety, které je automaticky sklápějí i při spuštění záznamu hry. To umožňuje i rychlou změnu registrace při hře, jelikož hráč vidí, které rejstříky má zrovna v kombinaci navoleny. Varhaník nyní v podstatě nepotřebuje asistenci registrátora a celou skladbu zvládne odehrát bez pomoci. V případě záznamu hry je snímána veškerá provedená akce při hře kromě ovládání žaluziového pedálu, které zůstalo mechanické.

Obohacení tímto systémem nutně vedlo k vyhotovení nových tlačítek, které byly barevně sladěny s nově zhotovenými rejstříkovými sklopkami (40) z bílé barvy s vpuštěnými, černě značenými symboly. Původní rejstříkové sklopkové (39) byly oranžové barvy, což nepůsobilo esteticky dobře. Spolu s novými sklopkami byl vyhotoven i nový celuloidový potah kláves.

Elektrifikovány byly i další původní kombinace (volné, pevné, crescendo), které systém při hře rovněž zaznamenává. Jejich aktivace se ukazuje na grafickém indikačním displeji na pravé straně hracího stolu.

V rámci rejstříkového rozšíření byl nástroj zdarma obohacen i o digitální zvonkohru v II. manuálu, jež se zapíná sklopkou Harfa. Zní z kvalitního reproduktoru ukrytého v evangelní části za prospektem před I. manuálem.

Poslední drobnou úpravou je nově řešené zapínání celého nástroje otočným klíčem. Nástroj se původně zapínal a vypínal nevkusnými tlačítky, která patrně nebyla původní.

V rámci renovace hracího stolu se nakonec nepřistoupilo i k dalším navrhovaným úpravám. V nabídce byla například mobilita hracího stolu, se kterým by se dalo posouvat na kůru podle potřeby, či vybavení hracího stolu topnými tělesy pro zimní měsíce. Náklady na tyto úpravy by sice výrazně nenavýšily cenu, ale argumenty proti byly v převaze, jelikož mobilita stolu by byla omezena kaskádovou podlahou kůru a znamenala by další náklady (cca 150 000 Kč) na zhotovení elektrického ovládání žaluzie. Topná tělesa zase neprospívají citlivým materiálům na hracím stolu, zejména celuloidovému potahu kláves.

2.4 Rejstříkové rozšíření

Ačkoliv jsou hejčínské varhany koncertně disponovaným nástrojem, k přednesu větších skladeb nástroj postrádal ostře znějící jazykové rejstříky v pedálu a hlavním manuálu. Tyto rejstříky jsou nezbytné k správnému rejstříkování některých skladeb od barokních a zejména romantických skladatelů, v nichž pedál někdy plní sólovou funkci a proto je potřeba ho kontrastně odlišit od dalších hlasů hraných v manuálech. Právě pedálové tóny často splývaly ve velkém množství 8' a 16' rejstříků v I. manuálu. Hlavní manuál naopak postrádal silnější jazykový rejstřík, který by byl protějškem jemně znějícího Hoboje 8' v II. manuálu.

Oba tyto nedostatky byly elegantně vyřešeny stavbou nového jazykového rejstříku Trompeta 8' s trychtýřovitými ozvučnicemi (31), jenž je extendován do pedálových tónů a přechází v Pozoun 16'. Tím pádem bylo nutné vystavět pro nové jazyky pouze jednu vzdušnici (typu UNIT). K výrobě píšťal byly jako předloha využity varhany firmy Rieger (op. 2735) v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kyjově, které v té době firma Organ Service zároveň opravovala. Ačkoliv se jedná o ostře znějící jazykové rejstříky, jejich zvuk je krásně temný a kulatý, nikoliv jasný a průrazný.

Rozšíření nástroje o nárazné jazykové rejstříky si žádá zvláštní péči, jelikož tyto rejstříky špatně snáší výkyvy teplot a při častém užití se rychle rozladí. To je způsobeno zcela odlišnou konstrukcí těchto píšťal, kdy ladění probíhá posouváním ladícího drátu po chvějícím se jazýčku. I na to se při rekonstrukci nástroje myslelo, proto jsou vzdušnice nových píšťal umístěny tak, aby byly píšťaly dobře přístupné. Zjednodušil se i přístup do žaluziové skříně, kde se nachází jediný původní jazyk tohoto nástroje. Mohu konstatovat, že píšťaly byly vyrobeny velmi kvalitně a nečekaně dobře snáší velké teplotní výkyvy. I tak jsou tyto rejstříky dvakrát do roka pravidelně laděny.

I. manuál byl ještě obohacen o nerepetující víceřadý rejstřík Cornet 5 nás. (31), který napodobuje stejnojmenný dechový nástroj. Posлуhač obvykle tento rejstřík nevnímá jako

smíšený hlas. Jeho zvuk je poměrně silný a kulatý a pěkně doplňuje zvuk Trompety 8'. Píšťaly nového Cornetu jsou široce menzurované, tedy jeho zvuk je lesklý a kulatý. Vlastností Cornetu je zvláštní barevnost v různých výškových polohách, protože tento rejstřík nerepetuje, ačkoliv je smíšený. Cornet navíc nepotřebuje podporu základního tónu, jedná se tedy o samostatný rejstřík. V romantismu se Cornet typicky konstruoval jako úzce menzurovaný. Ve 30. letech 20. století se však již běžně upřednostňuje zvukový charakter rejstříku před šablonovitou menzurací. Úzce menzurovaný Cornet by vzhledem k zvukovému charakteru pozdně romantického nástroje nenašel v hejčínských varhanách své místo.

Pro podpoření plnosti zvuku nástroje byl v pedálu navíc zbudován Kontrabas 32', původně zamýšlený jako Kvintbas 10 2/3'. Rejstřík je extendován z Principálu 16' (C-H 10 2/3', c0-f1 32') z I. manuálu. Nejedná se tedy o plně vystavěný 32' rejstřík, ale o částečně akustický rejstřík, kdy zvuk neexistující 32' píšťaly vzniká kombinací 16' a 10 2/3' píšťal, tedy druhý harmonický tón (16') spolu s třetím harmonickým tónem (10 2/3') - kvintou o oktávu vyšší, tvoří v hlubokých polohách (C-H) kombinační 32' tón. Toto konstrukční řešení se běžně užívá u varhan, ve kterých by nebylo pro velké 32' píšťaly místo. Přítomnost nového Kontrabasu 32' dodává varhanám na síle a to zejména při hře v plénu. Při tišší hře je však rejstřík nepoužitelný, jelikož Principál 16', ze kterého je Kontrabas konstruován, je charakterově hlasitým rejstříkem.

Všechny tyto rejstříky byly v ohledu na finanční úspory nabízeny i v digitální formě. Sebelepší reproduktor však nedokáže nahradit skutečný zvuk píšťal. Navíc vlivem změn teploty by pak tyto rejstříky nemusely ladit s tóny ostatních rejstříků.

2.5 Prospekt

Původní prospekt varhan (37) byl zhotoven z nevyhovujícího materiálu (20% Sn, 80% Pb). Kvůli těžkému a měkkému materiálu a nestandardním naddělkám, které píšťaly mají z dekorativních účelů, se začaly pod vlastní vahou bortit (25, 26). Největší deformace byla znatelná na nohách píšťal, u některých se dokonce vlivem vlastní tíhy zdeformovalo a zatlačilo jádro a tím píšťala zcela přestala znít. Deformace píšťal byla nebezpečná jednak pro varhaníka a hudebníky vystupující na kůru, ale i pro celkovou stabilitu nosné konstrukce nástroje. Navíc zdeformované píšťaly z relativně matného a tmavého kovu (vysoký obsah Pb) nepůsobily dobrým estetickým dojmem.

Výměna prospektových píšťal byla doporučena již v roce 1983. V roce 2001 byla snaha tento problém vyřešit radikálním zásahem. Píšťaly ve středním vystupujícím poli prospektu, které

trpěly nejvíce, byly rozřezány a vybaveny dvěma nosníky. Spodní nosník držel píšťalu v její skutečné délce a horní nosník její naddélku, aby byl zachován vizuální charakter prospektu. Ani toto řešení však nebylo úspěšně, jelikož se bortily i píšťaly v bočních polích prospektu. Navíc se začaly deformovat i samostatně zavěšené naddélky a varhany tak působily až rozpadajícím se dojmem. Proto se v rámci poslední generální opravy přistoupilo k nahrazení celého prospektu novými píšťalami s vyztuženými nohami. Původní prospekt byl důkladně zdokumentován a prodán na materiál. I v případě nového prospektu se zvažovaly dvě varianty jeho vyhotovení a to buď z leštěného zinku, který je téměř o polovinu levnější, nebo z tradičního materiálu – cínu s příměsí olova. Zinku se jako varhanářského kovu užívalo až od moderní doby, a to zejména v meziválečném období, kdy byl vyhledávaným kovem pro stavbu velkých píšťal, jelikož byl a je podstatně levnějším materiálem. Vlastnosti zinku však nejsou ideální, jelikož je tento kov poměrně tvrdý a křehký, vlivem stárnutí má dokonce tendenci praskat a zvuk píšťaly se stárnutím materiálu mění. Obecné zvukové vlastnosti tohoto kovu také nejsou ideální, protože zinek ve svém zvukovém spektru obsahuje mnoho neharmonických složek. Nakonec se tedy přistoupilo k tradiční cínoolověné variantě v poměru 3:1.

Výroba prospektu byla svěřena firmě Dlabal a Mettler z Bílska. Nové, přesné kopie původních píšťal byly následně obaleny do ochranné fólie a přímo v kostele rozleštěny. Náklady na výrobu nového prospektu nedosáhly ani desetiny z celkové sumy opravy a nový prospekt je vůbec nejviditelnější změnou na celém nástroji (38).

3. Průběh rekonstrukce

Po odmlčení varhan v létě roku 2018 se nástroj téměř celý rozebral (27, 28, 29) a odvezl do nedalekých dílen firmy Organ Service. Pod varhanami byla udělána nová podlaha a prostor nad nimi byl vymalován. Ve věži nad nástrojem byla vyspádována betonová podlaha, aby se předešlo dalšímu neštěstí se zatečením vody do nástroje, jako tomu bylo v roce 1980. Kapající voda při velkých bouřích nyní může odtékat novým odtokovým kanálkem z věže ven.

Opraveny byly i problematické elektrické rozvody zásobující elektromotor a hrací stůl. Následně se všechny opravené či nové komponenty navázely zpět do kostela a nástroj se postupně kompletoval. Jako poslední byl instalován nový cínový prospekt.

Nástroj byl kolaudován 30. června roku 2020 diecézním organologem Janem Gottwaldem a večer téhož dne byl rozezněn absolventy ZUŠ Žerotín. Slavnostní mše s požehnáním varhan proběhla 5. července. Mši odsloužil P. Marian Petr Masařík, O.Carm., který generální opravu varhan připravil a zahájil.

Ačkoliv se v průběhu prací cena opravy zvýšila téměř o 200 000 Kč na finální cenu 3 711 044 Kč, všechny prostředky se s Boží pomocí podařilo nashromáždit včas. Díky štědrosti farníků a dalších dobrodinců opravy byl nástroj opraven velmi rychle, jelikož varhanáři nemuseli vyčkávat na průběžné platby. Za necelé dva roky se tak povedlo uskutečnit jeden z největších projektů opravy varhan na našem území poslední doby.

VII. Závěr

V této práci se mi podařilo podrobně pojednat o hejčínských varhanách, na které se práce primárně zaměřovala. V soukromých archivních materiálech jsem dohledal informace, které dosud nebyly nikde zveřejněny. Jelikož se často jednalo o neveřejné dokumenty, musel jsem k nim přistupovat obezřetně a vyhýbal jsem se citlivým informacím, jako jsou osobní úsudky či ceny jednotlivých provedených či nabídnutých prací.

Tato práce byla od začátku zamýšlena jako odrazový můstek pro další podrobné bádání zejména o hejčínském chrámu a jeho historii. K dokonalému zmapování jeho historie by byla zcela nutná návštěva archivů, které nepochybně skrývají další zajímavé informace, tematické vymezení práce si však jejich návštěvu nutně nežádalo i vzhledem k jejímu rozsahu. Místy jsem se setkával s kolizemi ve výpovědi pramenů, zejména mezi vyprávěním farního kronikáře a ostatních pramenů o historii a popisu chrámu, proto jsem postupoval opatrně a uváděl jsem pouze informace ověřené a publikované. Některá tvrzení bych musel konfrontovat s obsahem archivů. V případě varhan by prameny ve veřejných archivech nejspíše nepřinesly mnoho dalších významných informací, jelikož většina dokumentů je shromážděna diecézním organologem. Během vypracovávání práce jsem narazil na další zajímavé prameny, které byly pro mou práci obohacující.

Dohledaná odborná literatura mi posloužila zejména v částech o technickém fungování nástroje. Tyto části jsou svým způsobem kompilací mnoha knih, ze kterých jsem informace čerpal. Necitoval jsem proto žádné konkrétní pasáže a jednotlivá díla uvádím pouze v seznamu literatury. U některých děl jsem místy setkával se zastaralými informacemi či s tvrzeními, která jsou moderními poznatky překonána. Některé dohledané publikace jsem nakonec nevyužil, jelikož informace v nich jsem našel v jiné literatuře zpracované lépe a podrobněji, nebo nebyly pro mou práci relevantní. Bádání mě během práce přivedlo k dalším zajímavým dílům, v některých jsem dokonce nečekaně našel přímé zmínky o hejčínském kostele a jeho varhanách.

Mohu konstatovat, že se mi podařilo naplnit cíle zmíněné v úvodu práce, tedy zmapovat kostel svatých Cyrila a Metoděje, jeho historii, zejména pak jeho varhany a dokončenou generální rekonstrukci nástroje. Zvláště jsem se zaměřil právě na kapitulu o generální rekonstrukci, kde jsem se pokusil popsat všechny provedené úpravy na nástroji a vysvětlit, proč k některým úpravám vůbec došlo. Výsledkem mé práce je dosud nejobsáhlejší pojednání o hejčínském nástroji.

VIII. Resumé

České:

Tato práce je rozdělena do dvou částí. První část je rozdělena do dvou kapitol, které se zaměřují na historii chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně a jeho obecný popis, popis umělecké výzdoby a zvonů. Druhá část, rozdělená rovněž do dvou kapitol se snaží podrobně popsat chrámové varhany od firmy Rieger (opus 2496) a jejich generální rekonstrukci v letech 2018-2020.

English:

This seminary work is divided into two parts. The first part is divided into two chapters, which focus on the history of the St. Cyril and Methodius Church in Olomouc-Hejčín, its general description and the description of the various artistic decoration and bells. The second part, also divided into two parts, tries to describe in detail the church organ from the Rieger company (opus 2496) and its general reconstruction in the years 2018-2020.

IX. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

Archiválie Římskokatolické farnosti v Olomouci-Hejčíně: Složka *Hejčín – Varhany*. (propůjčeno z depozitáře organologa Arcidiecése olomoucké)

GOTTWALD, J.: *Záměr na generální opravu varhan farního kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně*.

Kronika římskokatolické farnosti v Olomouci-Hejčíně

ORGAN SERVICE: *Cenová nabídka na opravu varhan*

Zápis z kontrolního dne č.1. Restaurování varhan RIEGER, op. 2496 farního kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně (14. 11. 2018).

Literatura:

BRAUN, J. – PREČAN, L. – STŘÍŽOVSKÝ, F. – ZELA, S.: *Chrám sv. Cyrila a Metoda v Olomouci-Hejčíně*. Olomouc 1932. (nepublikovaný sborník) Dostupné online z: <http://www.hejcin.cz/chram.pdf> [cit. 19.4.2022]

BĚLSKÝ, Vratislav: *Nauka o varhanách*. Praha 2000.

CULKA, Zdeněk: *Krnovské varhanářství – dílo generací*. In: *Varhany Krnov – Sborník k 100. výročí založení závodu*. Krnov 1973.

DRAGOUN, Václav: *Héčensky mořsky oko*. In: *Rok na Hané. Kalendář hanáckých novin*. Olomouc 1992.

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Svazek I. Praha 2006. S. 658-659. Online dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20538302/13n106cd1.pdf> [cit. 15.4.2022]

KOUKAL, Petr – OTČENÁŠEK, Zdeněk: *Problematika restaurování zvuku varhan*. Telč 2017.

LYKO, Petr: *Die Orgel im Gebiet von Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov und Šumperk in den Jahren 1860-1960*. Olomouc 2011.

MANOUŠEK, Petr Rudolf: *Zvonařství*. Praha 2006.

MARŠÁK, Mojmír: *Varhany z Krnova*. Lidová demokracie. 29.12.1983, roč. 39

MLČOCH, Jiří: *Varhany: od teorie k praxi*. Olomouc 2015.

SCHINDLER, Antonín: *Tajemná Olomouc aneb Olomouc, jak ji neznáte*. Olomouc 1998

ŠLECHTA, Milan: *Dějiny varhan a varhanní hudby*. Praha 1973.

ZAHRÁDKA, Jiří: *Ke genezi a premiéře Janáčkovy Glagolské mše*. Musicologica Brunensia roč. 45, 2010, č. 1-2, s. 263-280.

ZÁVODNÝ, Jindřich (red.): *Varhany Krnov: (1873-1973)*. Krnov 1973.

Online zdroje:

https://czwiki.cz/Lexikon/Leopold_Pre%C4%8Dan [cit. 29.6.2022]

<http://www.farnost-olomouc-hejcin.cz/historie.php> [cit. 19.4.2022]

<https://www.hrady.cz/kaple-sv-cyrila-a-metodeje-moravska-kaple> [cit. 26.6.2022]

<https://www.hrady.cz/klaster-dominikanek-s-kapli-panny-marie-kralovny> [cit. 26.6.2022]

https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/leopold-precan-arcibiskup-olomouc-vyroci-150-narozeni-vystava.A160513_2246053_olomouc-zpravy_mip [cit. 29.6.2022]

https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/varhany-oprava-olomouc-pistaly-video-hejcin-kostel-rekonstrukce.A200612_144042_olomouc-zpravy_mip [cit. 28.6.2022]

<https://pamatkovykatolog.cz/pravni-ochrana/kostel-sv-cyrila-a-metodeje-137391> [cit. 20.6.2022]

POLÁČEK, M.: *V 80. letech do mistrovských varhan zateklo, velké opravy se dočkaly až teď*
Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/varhany-oprava-olomouc-pistaly-video-hejcin-kostel-rekonstrukce.A200612_144042_olomouc-zpravy_mip [cit. 26.6.2022]

<http://www.varhany.net/> [cit. 20.6.2022]

9801.cz [cit. 6.8.2022]

Přílohy:

BRAUN, J. – PREČAN, L. – STŘÍŽOVSKÝ, F. – ZELA, S.: *Chrám sv. Cyrila a Metoda v Olomouci-Hejčíně*. Olomouc 1932. – Obrázky 3, 4

<https://www.facebook.com/ToulkystarouOlomouci/photos/a.170141421037653/170141437704318> [cit. 29.8.2022] – Obr. 5

<http://www.farnost-olomouc-hejcin.cz/historie.php> [cit. 19.4.2022] – Obr. 1,2

Dan Kadlec – Obr. 25, 26, 37, 39

Organ Service – Obr. 25, 27, 29, 30, 31, 32

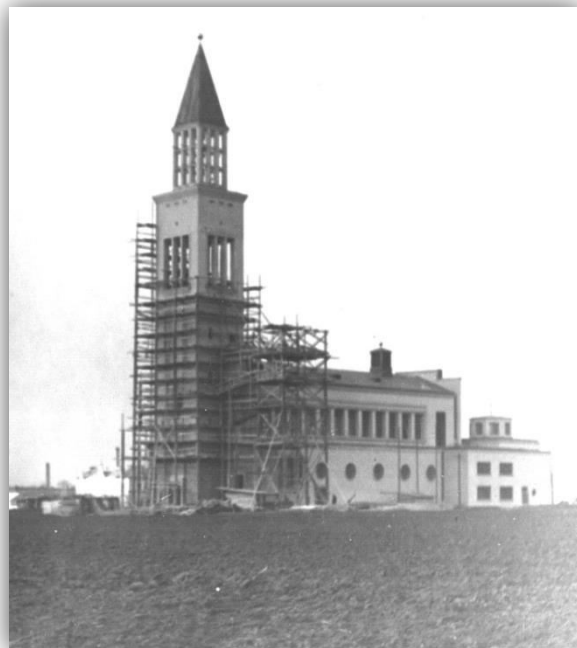
Pavel Stučka – Obr. 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 33

Stanislav Heloňa – Obr. 34, 35, 36

(Dostupné z: https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/varhany-oprava-olomouc-pistaly-video-hejcin-kostel-rekonstrukce.A200612_144042_olomouc-zpravy_mip)

Tomáš Pavelka – Úvodní strana, obr. 10, 11, 38, 40

X. Přílohy

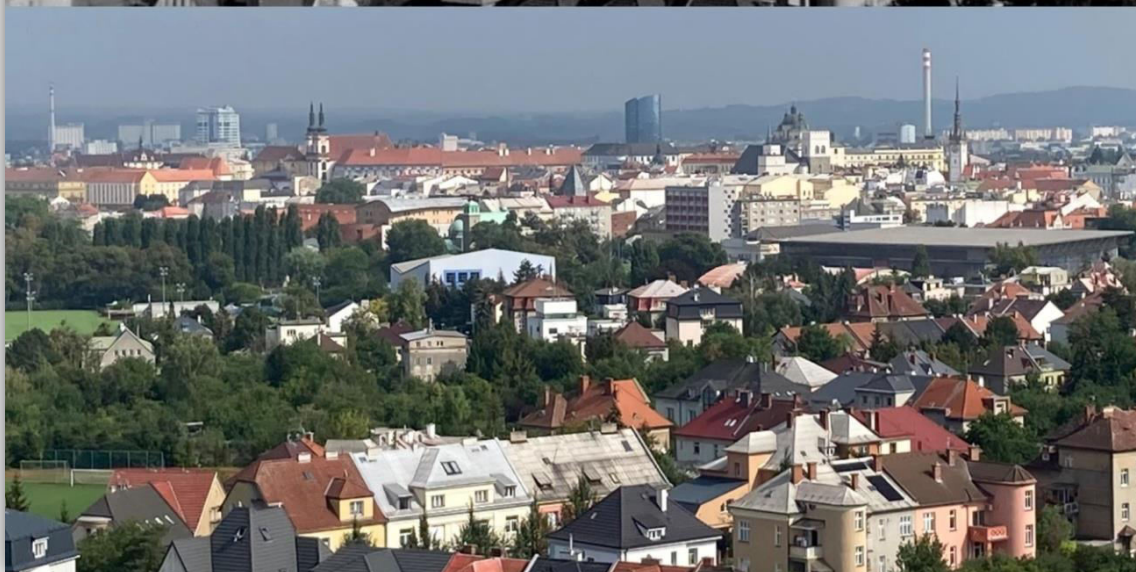
Obrázek 1 a 2: Stavba kostela

Obr. 3: Krypta s ostatky svatých mučedníků v předvečer svčení chrámu

Obr. 4: Svěcení zvonů 18. října 1931

Obr. 5: Devadesátiletý rozdíl mezi pohledy z hejčínské věže na město

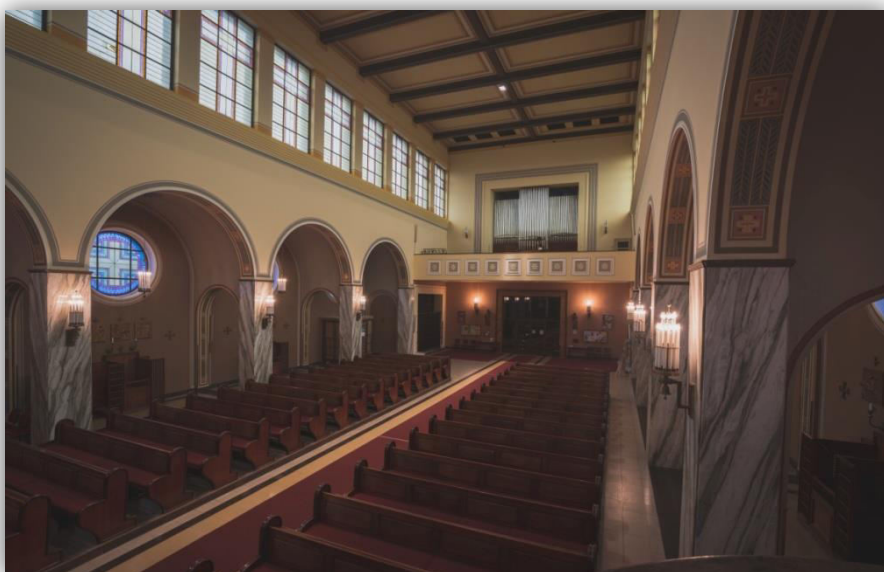
Obr. 6 a 7: Exteriér kostela

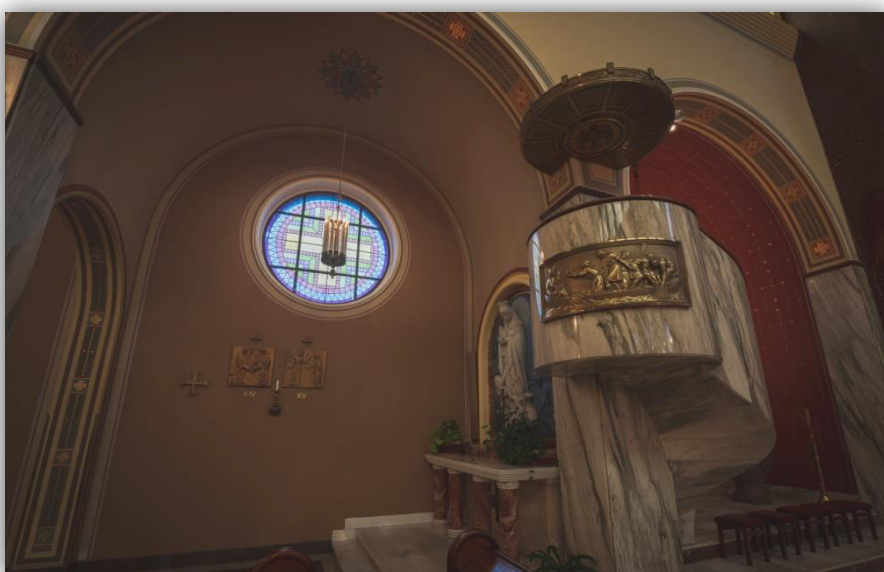
Obr. 8: Zadní strana kostela s chybějící sochou svatého Václava

Obr. 9: Presbytář

Obr. 10: Interiér hlavní chrámové lodi

Obr. 11: Kazatelna

Obr. 12: Boční oltář svaté Anežky

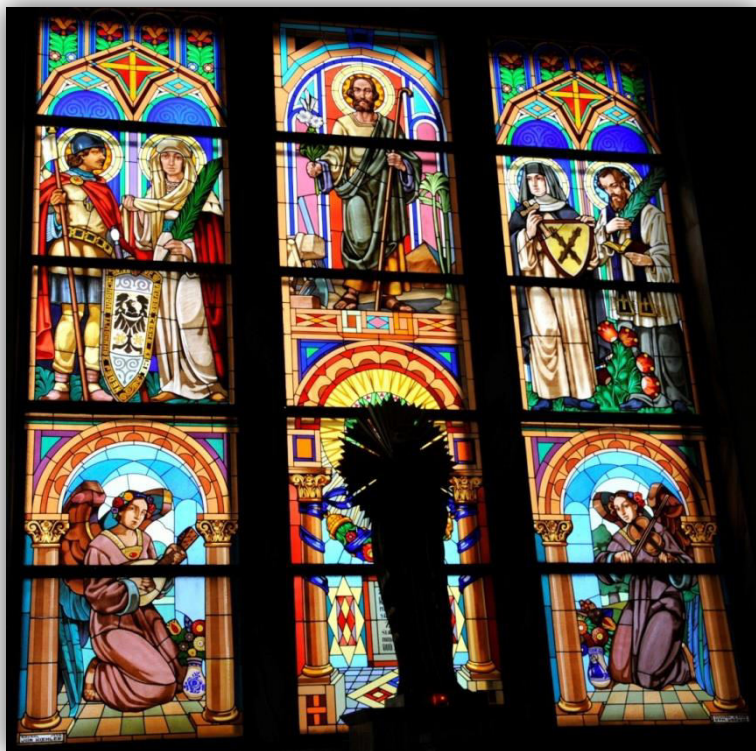
Obr. 13: Boční oltář svaté Terezie z Lisieux

Obr.14: Křtitelnice z belgického červeného mramoru

Obr. 15: Jesličky v zadní části kostela

←Obr. 16: Vitráž v mariánské kapli

Obr. 17: Boží Hrob v zadní části kostela

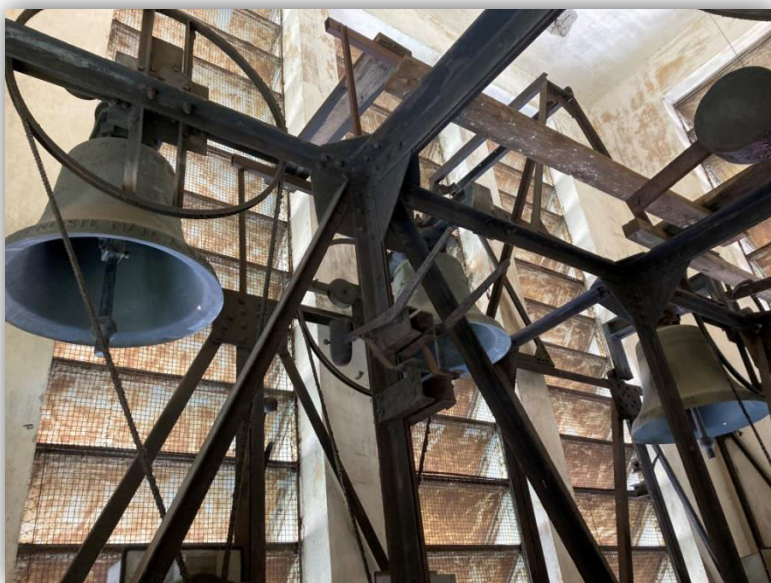
Obr. 18: Krypta se sarkofágem

Obr. 19: Modely soch a původní kříž ze špičky věže

Obr. 20: Zvonice

Obr. 21: Tři zvony z roku 1994

Obr. 22: Gongy

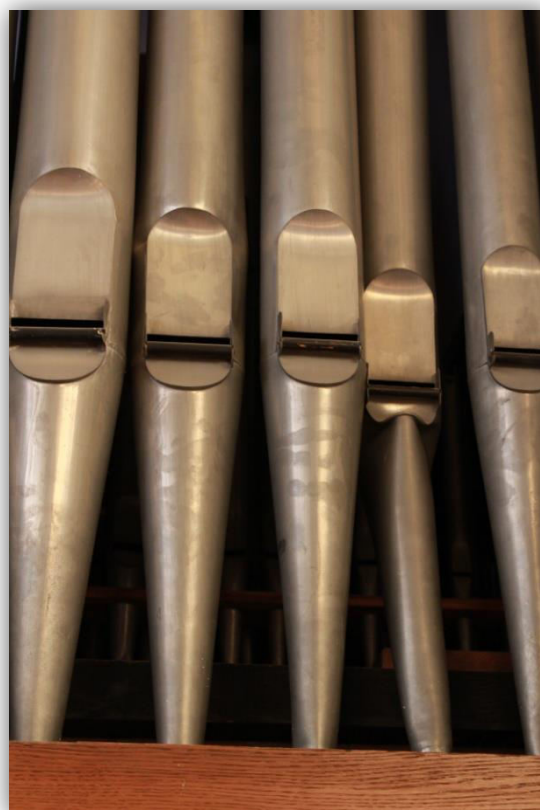
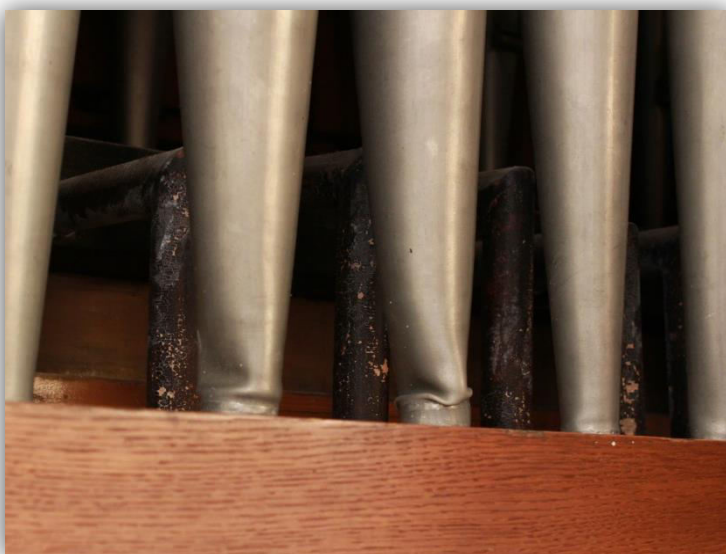
Obr. 23: Původní hrací stroj zvonkohry

Obr. 24: Dochovaný zvon z roku 1931

Obr. 25: Měch poškozený zatečením vody do varhan

Obr. 25 a 26: Původní zdeformované prospektové píšťaly

Obr. 27: Demontáž nástroje

Obr. 28: Rozebraný nástroj

Obr. 29: Vyjmuté pneumatické vedení a další komponenty

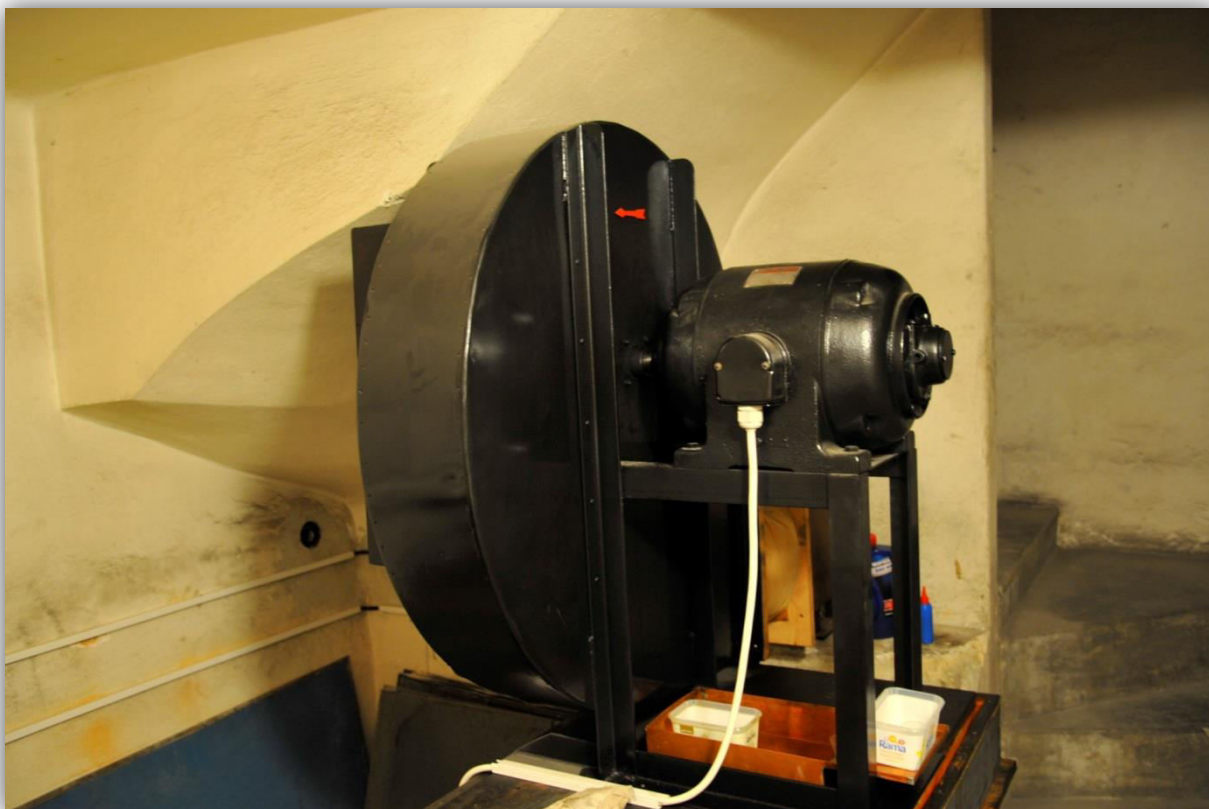
Obr. 31: Nová vzdušnice s píšťalami rejstříků Trompeta. 8' a Cornet 5 nás →

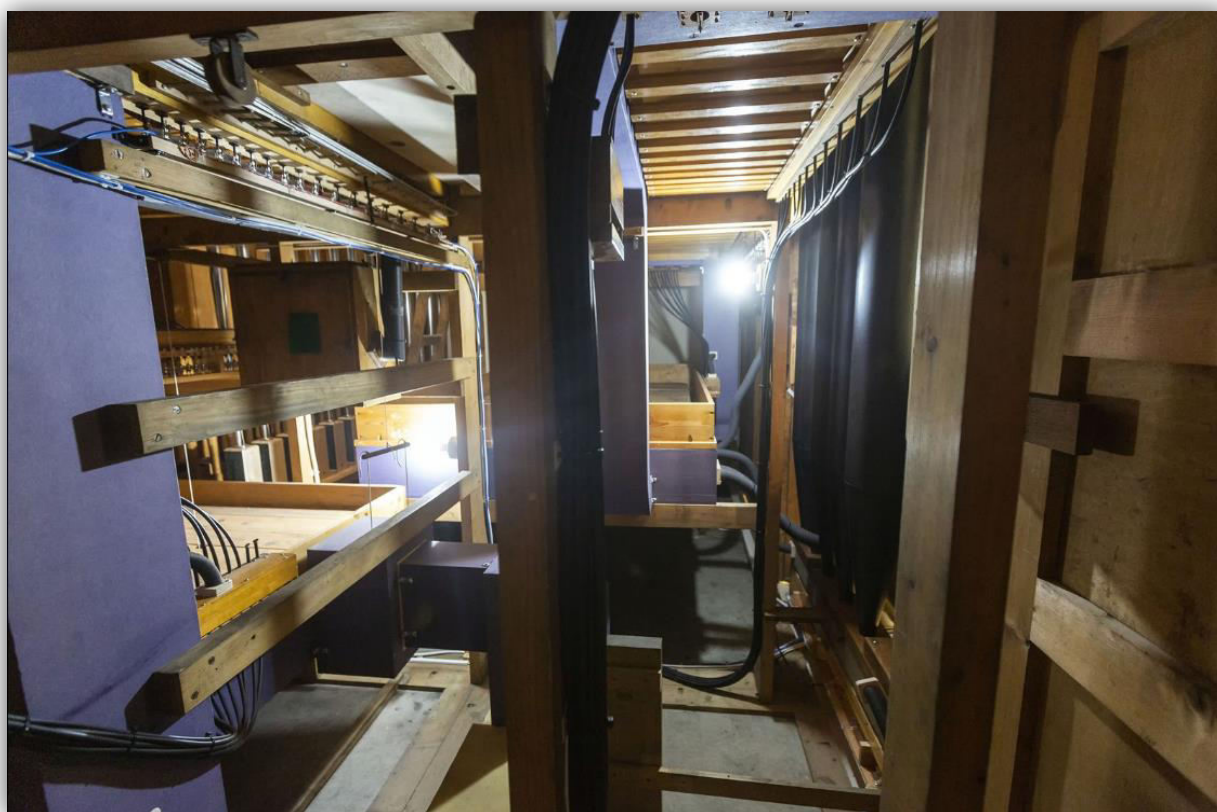
Obr. 30: Elektrifikace vzdušnic

Obr. 32: Práce na hracím stole

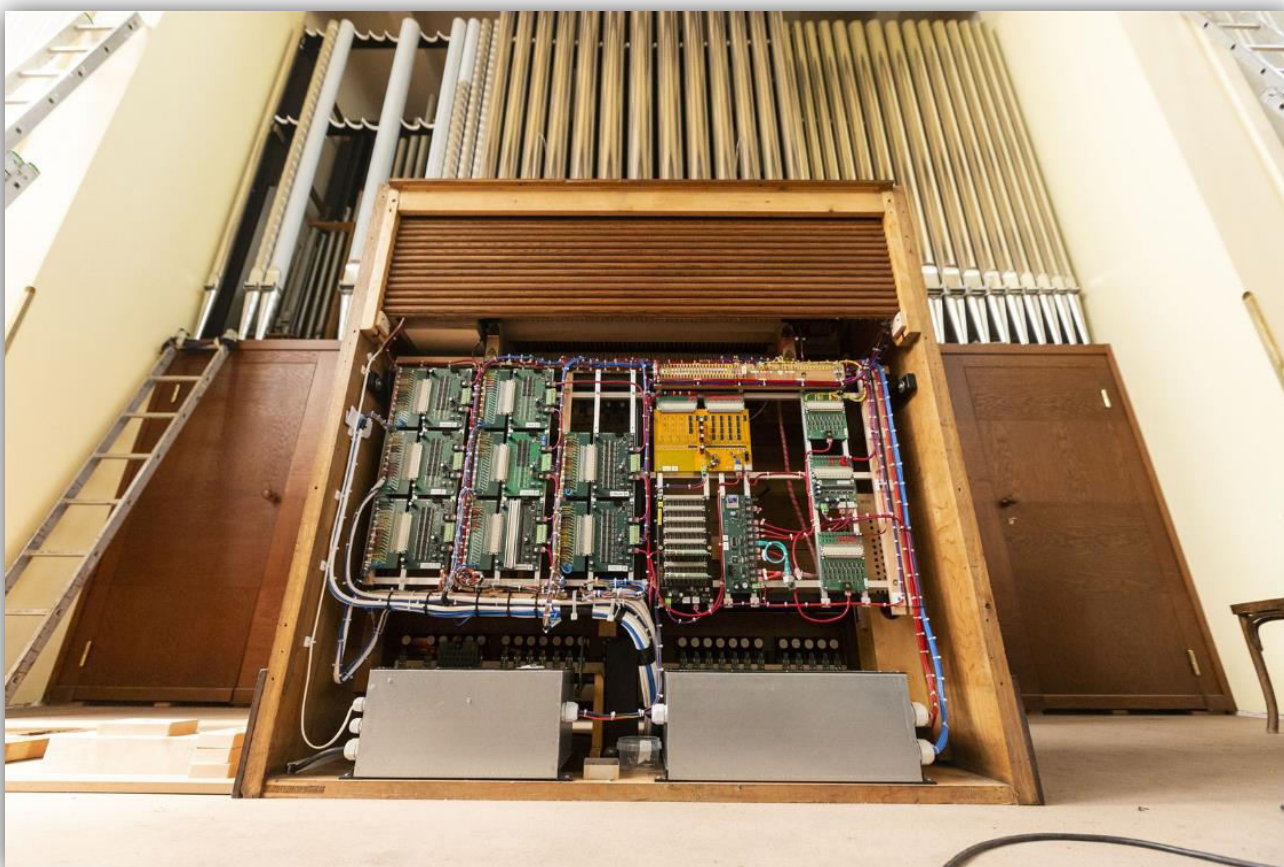
Obr. 33: Repasovaný elektromotor pocházející z velkých dómských varhan

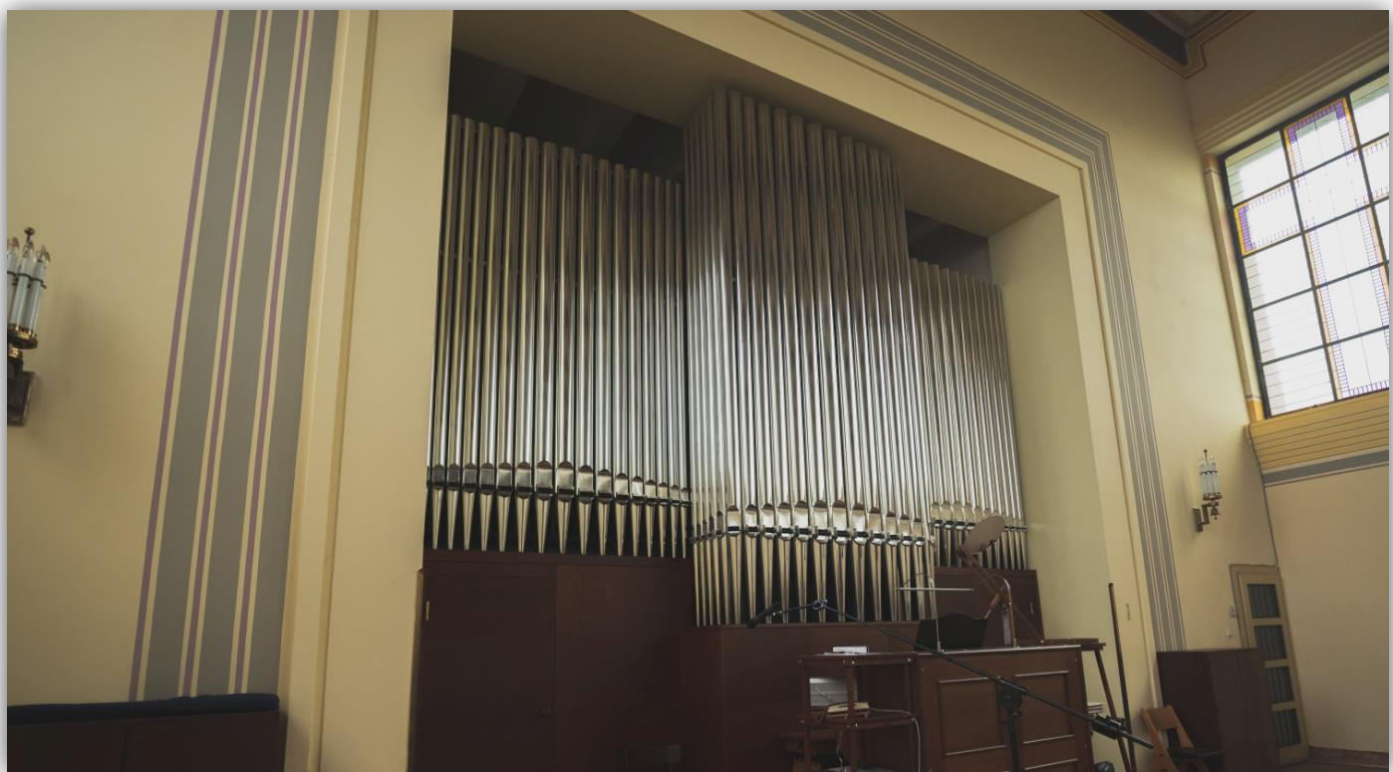
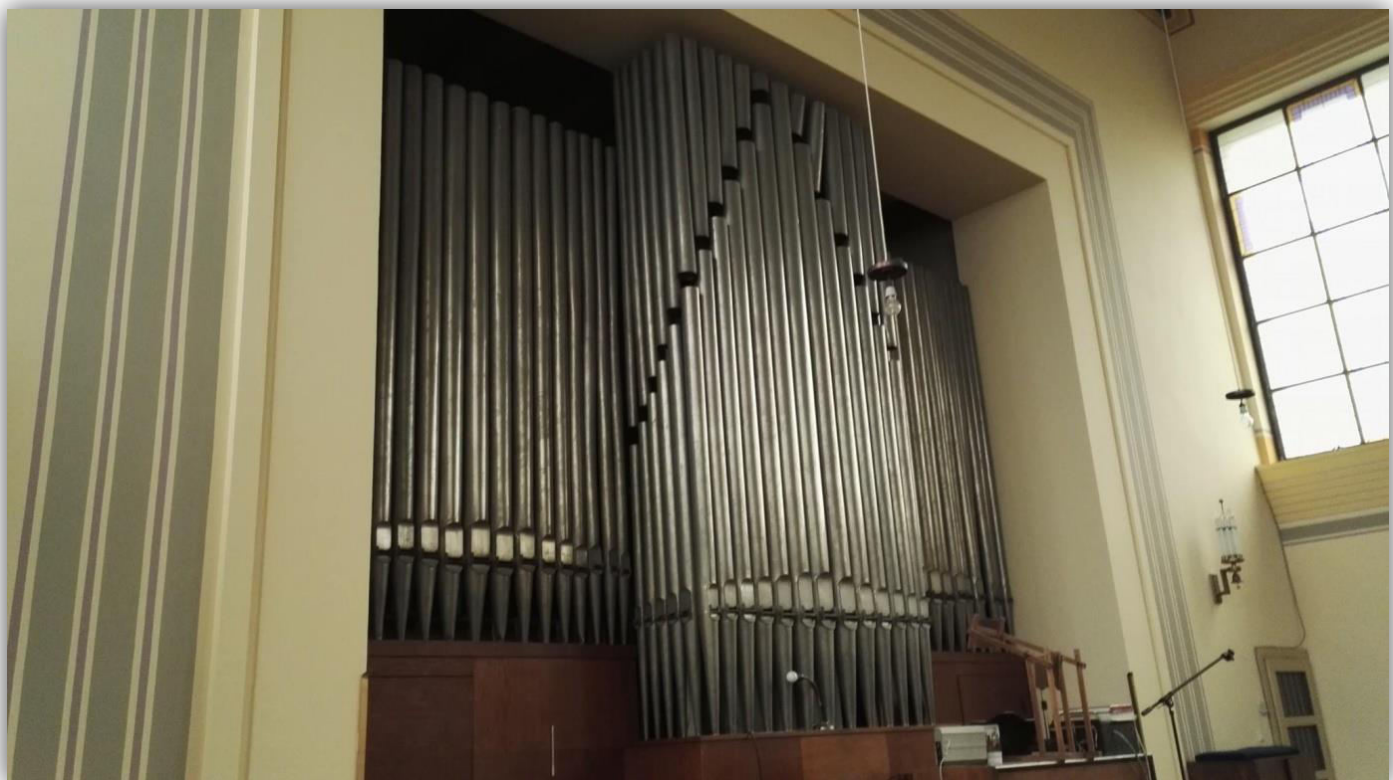
Obr. 34: Pohled do postamentu nástroje

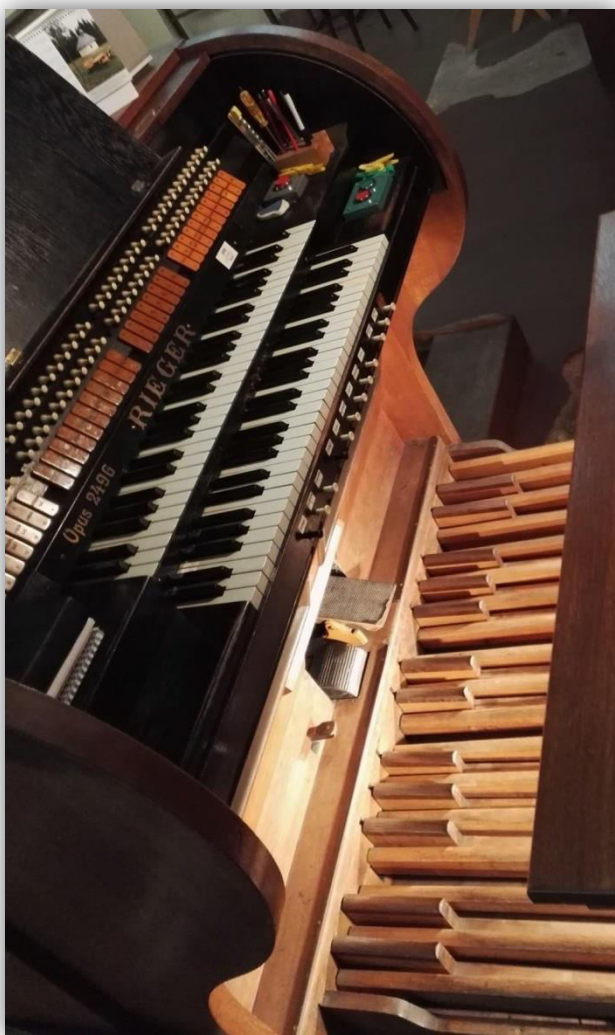
Obr. 35: Pohled na píšťaly v I. manuálu

Obr. 36: Elektronické ovládací systémy uvnitř hracího stolu

Obr. 37 a 38: Srovnání starého prospektu z vysoce olovnaté slitiny s novým cínovým prospektem

Obr. 39 a 40: Srovnání vzhledu hracího stolu před a po rekonstrukci